

Univerzita Karlova v Praze

Husitská teologická fakulta

Bakalářská práce

Apologie sv. Justina Mučedníka

Apologia of St. Justin Martyr

Vedoucí práce

Doc. ThLic. Pavel Milko, Ph.D.

Autor práce

Christian Krček

Anotace

Tématem práce je významný autor raného křesťanství Justin Filosof, který má také přívlastek Mučedník. Žil v době, kdy se křesťanství stávalo skutečným náboženstvím a císařská moc byla na vrcholu.

Z jeho díla se dochovaly dvě apologie a jeden dialog. Předkládaná práce přináší souhrn obsahu těchto děl a seznamuje s dobovým společenským i myšlenkovým kontextem.

Annotation

The topic of this bachelor work is Justin The Philosopher, also known with attribute The Martyr. He lived in time when Christianity was becoming a real religion and caesar's power was at its top.

There were found two apologies and one dialogue of his work. This submitted work brings a summary of those pieces and shows us a social and an intellectual context of this specific time.

Klíčová slova

Apologie, Justin, Filosof, Mučedník

Keywords

Apology, Justin, Philosopher, Martyr

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato diplomová práce byla umístěna v Ústřední knihovně UK a používána ke studijním účelům.

V Praze dne 24.4.2013

Christian Krček

Obsah

1. Úvod.....	8
2. Kontext a doba.....	9
2.1 Řím za vlády Flaviovců.....	9
2.2 Řím za vlády adoptivních císařů.....	11
2.3 Marcus Aurelius a jeho spoluvladař.....	13
2.4 Marcus Aurelius a stoicismus.....	15
2.5 Císař a popravený apologeta Justin.....	17
2.6 Náboženské a filosofické směry v pozdější antice.....	18
2.6.1 Stoicismus.....	18
2.6.2 Pythagoreismus.....	19
2.6.3 Peripatetismus.....	19
2.6.4 Platonismus.....	20
2.6.5 Gnóze.....	20
2.6.6 Manicheismus.....	21
2.6.7 Eleusinská mystéria.....	22
2.6.8 Mithraismus.....	23
3. Životní data Justina Filosofova.....	24
3.1 Mladý Justin a Efesos.....	24
3.2 Justin a Křesťanství.....	26
3.3 Justin a Řím.....	28
4. Obsah a učení Justina Mučedníka.....	30
4.1 Apologie Justina Mučedníka.....	30
4.2 Logos a Justin Mučedník.....	35
4.3 Filón Alexandrijský.....	39
5. Justin a jeho dialog se židem Tryfonem.....	41
6. Závěr.....	46
7. Použitá literatura.....	47

1. Úvod

Za přivedení k Apologiím sv. Justina vděčím své rodině, zejména pak mé mamince. Ta kdysi dostala přeložené Apologie od vysloužilých katolických farářů ze Senohrab, poté co zjistili, že mého staršího bratra pojmenovala Justin. Tímto darem chtěli vyjádřit úctu patronovi mého bratra, jehož význam pro rané křesťanství je víc než patrný.

Obě dvě Apologie Sv. Justina Mučedníka jsem během psaní své bakalářské práce přečetl několikrát a pokaždé jsem si mohl znovu uvědomit jejich význam a hluboce myšlenkově uchopenou víru, která se v Justinovi Filosofovi zrodila, snažíce se upozornit na skutečný pramen lidského poznání, který je v Ježíši Kristu. Justin Mučedník skrze svůj nebojácný postoj vůči císařské moci a nástrahám přežitých hodnot pohanského světa, v sobě pronesl ideál sokratického filozofa neustupujícího od pravdy ani pod hrozbou smrti.

Mojí snahou v této práci je přiblížení se k dějinným souvislostem, které jsou spojeny s křesťanstvím a Římským impériem. Justin Mučedník je jakýmsi středem, v němž se tyto vývojové proudy střetávají. Na jedné straně pohanský svět, jenž svoji spiritualitu udržuje mimo člověka. Jen zasvěcený má opravdový přístup k bohům. A na druhé straně křesťanství, které je v Justinově době otevřeno všem lidem a tím se stává zcela výjimečným.

Křesťanstvím bylo započato vědomé uchopování své vlastní podstaty. Ti, kteří se tak rozhodli, zasvětili sami sebe Kristu, jenž je věčným průvodcem všech lidí. Sv. Justin a jeho dílo jsou tím svědectvím.

2. Kontext a doba

2.1. Řím za vlády Flaviovců

Apologeta Justin se narodil do doby, ve které vládl jeden z prvních tzv. adoptivních císařů, nazývaný Traianus. Před ním byla dynastie Flaviovců, počínaje císařem a vojevůdcem Vespasianem, který potlačil se svým synem Titem židovskou vzpouru. Flavia Neapolis, ležící v Palestině, necelých šedesát kilometrů od Jeruzaléma, bylo rodné město našeho filosofa Justina. Toto město bylo přejmenováno nově nastupující dynastií Flaviovců. Tím byl zpečetěn přísný dohled a rozvrat celé Palestiny obývané židy. Římská říše se ocitla v rukou velice zkušeného a zdatného vojevůdce Vespasiána, který se stává císařem po Neronovi. Nebudeme-li počítat vypjatou situaci, která nastala po Neronově smrti, kdy se na římském trůně se vystřídali tři adepti (Galba, Otho, Vitellius), byl Vespasiánus prvním legitimně zvoleným nástupcem, vládnoucím od konce roku 69 našeho letopočtu. Jeho dědictví po hrůzostrašné Neronově vládě bylo katastrofální. Nejprve se musel vypořádat s deficitem císařské pokladny, který jak uvádí Suetonius v Životopisech dvanácti císařů, čítal něco kolem čtyřiceti miliard sesterciů. Proto zavedl všelijaké daně, z nichž nejzajímavější byla židovská daň, kterou museli platit Židé na celkový provoz Iovova chrámu na Capitolu.¹

Vespasianovi synové Titus a mladší Domitianus byli pozdějšími vládci. Titus byl ten, co dobyl Jeruzalém, zničil Jeruzalémský chrám a zasloužil se o pád Masady. Tato pevnost byla útočištěm povstaleckých Židů, kteří před porážkou pevnosti, spáchali hromadnou sebevraždu. Oficiální Titova vláda je datována po smrti jeho otce, který zemřel na vážnou střevní chorobu roku 79 po Kristu. Titus byl vnímán, ze stran římské šlechty, jako tolerantní panovník, který zavedl přísahu, že neusmrtí nikoho, kdo mu je společensky roven. Za jeho krátké vlády, se staly dvě významné události. Nejprve bylo slavnostně otevřeno Colosseum, financované z válečné kořisti, kterou Římané získali z židovských válek, jehož hlavním stavitelem byl Vespasianus. Druhou událostí se stala přírodní katastrofa, erupce Vesuvu (23. srpna roku 79), která zničila tři nejbohatší města v Itálii Pompeje, Herculaneum a Stabiae.

Stojí za povšimnutí, že Židé a jejich zasvěcený chrám nejvyššímu Bohu, byl zničen na následky židovské nepoddajnosti. Svoji prohru a ponížení poprvé obrátili ve velkém měřítku v nenávist proti vyznavačům Ježíše Krista.

---

¹ Barrett A. Anthony, Životy císařů, Z anglického originálu *Lives of the Ceasars* vydaného nakladatelstvím Blackwell Publishing Ltd. v roce 2008 přeložila Markéta Bauerová, vydalo nakl. Academia, Praha 2012, str. 179

„Zničení svatého města a chrámu mělo nevyhnutelný důsledek – proměnu judaismu, a také osudový dopad na křesťanství. Mimo jiné bylo nyní možno plným právem hovořit o dvou od sebe oddělených náboženstvích.“²

Předpovězená Ježíšova slova se vyplnila, jak je psáno v evangeliu Sv. Marka (13,19). Židovský národ byl položen na kolena a jejich nárek se obrátil v zatvrzelost a nepřístupnost k učení Kristovy nauky. Židovský národ, především ti, co žili v Palestině, neuznával pohanské kulty, které byly zakořeněny v myšlení a cítění pohanských lidí. Tyto kulty postupně prosakovaly skrze římskou podmanivost na území Palestiny, která těžko snášela nesoucí transparentnost římské moci, oslavující v této době nejvíce kult „božského“ císaře. Nejposvátnější Židovský chrám v Jeruzalémě byl „velmocí“ zničen a vyloupen. Místo toho byla postavena nejskvělejší stavba v centru Říma, kde se odehrávaly gladiátorské hry založené na krutosti a poníženosti lidských bytostí uvržených do arény smrti. Tato aréna se stala symbolem císařské moci. Koloseum se stalo, jakýmsi protipólem židovskému chrámu. U židů byl chrám příbytkem nejvyššího boha na zemi a zároveň centrem celého judaismu, v němž se vykonávaly denní bohoslužby a všechny významné svátky. Naproti tomu v Koloseu byl římský plebs živen chlebem a hrami. Hry byly pořádány císařem pro upevnění jeho moci. Při tom byly často slaveny významné svátky, nebo vojenské triumfy nad okolními národy, trvající i několik měsíců.

Po Titově smrti roku 81 po Kristu, nastupuje jeho mladší bratr Domitianus, který se stal posledním vládcem z dynastie Fláviů. Jeho vláda nebyla šťastná, jak lze si přečíst u římského historika Suetonia, který píše:

„Ve správě říše se jevil po nějakou dobu proměnlivým jako přibližně vyrovnaná snůška vad a předností, až potom i přednosti obrátil ve vady.“³

Nejprve Domitianus si musel upevnit své postavení v římské armádě. Roku 83 soustředil své vojenské síly do Germánie, kde vybojoval vítězství proti Chattům. Své vojáky si získal tím, že jim zvýšil o třetinu žold. Nepokládám za nutné popisovat jednotlivé události za Domitiánovi vlády, ale je třeba poznamenat, že se Římská říše pomalu vracela k jednomu obrovskému problému, který spočíval a vždy končil v neomylnosti císaře. Tato skutečnost vždy přerostla v okamžiku, kdy císař přestal respektovat práva senátu a zaujmul pozici „Pán a Bůh“. Nejprve Domitiánus přestal respektovat senátní rozhodnutí. Začal rozhodovat o vstupu nových členů do senátu. A stal se podezřívavým vůči všem, kteří ho obklopovali.

Jeho vláda trvala patnáct let, než byl roku 96 zavražděn spiklenci, k nimž nejspíše patřili i někteří senátoři. Jeho nástupcem se stal starý senátor Nerva, který byl pamětníkem Neronovi vlády.

---

² Tomkins Stephen, Stručné dějiny křesťanství, nakl. VOLVOX GLOBATOR, Praha 2009, str. 28

³ Suetonius Gaius Tranquillus, Životopisy dvanácti císařů. Z latinského originálu De vita Caesarum, přeložil, poznámkami a seznamem vlastních jmen doplnil Bohumil Ryba, nakl. Svoboda, Praha 1974, 3, str. 388

2.2. Řím za vlády adoptivních císařů

Nerva byl prvním z adoptivních císařů, který za své krátké vlády neudělal nic významného. Za svého nástupce určil Traiána, uznávaného vojevůdce, jehož válečným triumfem bylo dobytí Dákie. Tato oblast byla srovnatelná s dnešním Rumunskem. Není předmětem mé práce zabývat se Traiánovou vládou, spíše jeho nástupcem, který se vypracoval z opravdu nízkých pozic do té nevyšší, a stal se císařem, jenž se nazýval Publius Aelius Hadrianus.

Hadrianus vládl plných 21 let od roku svého nastoupení 117 po Kristu. Byl jeden z mála císařů, kterého lze nazývat všestranného. Byl výborným vojákem s fenomenální pamětí na tváře a jména svých vojáků. Měl neuvěřitelnou fyzickou výdrž. Za své vlády dvakrát prochodil celou tehdejší římskou říši, kde navštěvoval všechny římské provincie a jejich významné metropole a náboženská centra. Obdivoval řeckou kulturu a znal nazpaměť Homérovské eposy. Římany byl proto přezdíván jako „Řekáček“, latinsky Graeculus. Byl z prvních císařů, který jmenoval do místodržících funkcí senátory, pocházející z Řecka. Několikrát navštívil město Athény, kde byl zasvěcen do eleusinských mysterií. A jeho oblibou se staly básně, které psal pro své známé, nebo jen tak pro potěšení.

„V létě roku 122 obrátil pozornost k Británii (kde zřejmě také zahájil stavbu svého slavného valu, jenž nakonec dosáhl délky osmdesáti římských mil, tedy 117 kilometrů).“⁴

Často byl považován za příliš roztěkaného a nestálého panovníka, jenž za sebemenší podezření vůči své osobě, každého potrestal. Za jeho vlády se nejvíce rozrostla celoříšská špionáž, kterou využíval Hadrianus proti svým podřízeným a nešetřil od ní ani své příbuzenstvo. Byl velice přizpůsobivý a každý krok si důkladně vypočítal.

Chtěl bych však zde nejvíce vyzdvihnout jeho právně administrativní reformu. V jeho době se římské právo projevilo jako nedostačující pro vykonávání právních postupů, které by mohly být využity ke správnému chodu říše. Jeho snahou bylo, aby kodifikace práva probíhala svědomitě. Snažil se obracet na odborníky, kteří by zvedli právo na vyšší úroveň. Hadrian byl prvním z císařů, který se vysloveně postavil proti odsouzení křesťanů, kterým nebyla prokázána jejich vina. Na konci své první Apologie sv. Justin předkládá opis Hadrianova dopisu, v němž je možné si přečíst jeho celé znění.⁵

Římská říše za Hadriána nabyla vrcholu. Hadrianus neuskutečňoval expanzivní politiku, jako byla u jeho předchůdců.

---

⁴ Barrett A. Anthony, *Životy císařů*, Z anglického originálu *Lives of the Ceasars* vydaného nakladatelstvím Blackwell Publishing Ltd. v roce 2008 přeložila Markéta Bauerová, vydalo nakl. Academia, Praha 2012, str. 215

⁵ Svatý Justin, *Apologie I. a II.*, Pater Filip a jeho druhové, Senohraby 1979, 68, 37

I když za Traiána se podílel na dobývání nových území, která rozšířila římskou moc, tak jeho vladaření spíše udržovalo říši v mírovém stavu. Jedinou skutečnou výjimkou se stalo třetí židovské povstání.

„Když skončilo druhé židovské povstání, Hadrianus byl dokonce oslavován jako obnovitel Judeje. Právě Hadrianus vyvolal křečovitou vzpouru, třetí židovské povstání.“⁶

Třetí povstání rozhodlo o konci Judaismu v Palestině. Od té doby se židé stali pronásledovaným národem, jenž měl dlouhá století vstup do Jeruzaléma zakázán.

Hadrian umírá v Římě, poté co rozhodl o svém nástupci Antoniovi Piovi, že se stane císařem. Podmínkou však bylo, že adoptuje dva velmi nadané mladíky, z nichž jednou budou nástupci. Byli to Lucius Verus a Marcus Aurelius.

---

⁶ Barrett A. Anthony, Životy císařů, Z anglického originálu *Lives of the Ceasars* vydaného nakladatelstvím Blackwell Publishing Ltd. v roce 2008 přeložila Markéta Bauerová, vydalo naklad. Academia, Praha 2012, str. 227

2.3. Marcus Aurelius a jeho spoluvladař

Antonius Pius byl vladařem, který usiloval o stabilizaci Římské říše, kde budou moci všechny provincie rozkvétat a upevňovat své hranice i postavení, proti případným nepřítelům. Jeho poklidná vláda vedla k celkovému blahobytu. A jeho autorita často stačila k tomu, aby zabránila jiným králům ostatních národů k vojenské expansivitě.

„Za jeho vlády nebyl popraven žádný senátor; otcovrah, který se k činu přiznal, byl dokonce pouze vyhoštěn na liduprázdné ostrovy, protože nebyl schopen žít podle přirozených zákonů.“⁷

Antonius Pius umírá v roce 161 po Kristu a svojí vládu předává M. Aureliovi a L. Verovi.

U Marca Aurelia se chci trochu pozastavit z několika důvodů. Nejprve bych chtěl nastínit problém odehrávající se na území dnešního Německa, Rakouska, Uher a Slovenska, kolem Dunaje, kde M. Aurelius bojoval proti Germánským kmenům - Markomanům. Na druhém místě je Marcus zajímavý pro svůj římský, stoický postoj, který se nám dochoval z jeho zápisků nesoucích název *Hovory k sobě*. A za třetí to byl panovník, za jehož vlády byli křesťané pronásledováni a popravováni pro svoje vyznání. Tak se stalo i v případě filosofa Justina Mučedníka, který napsal a zaslal císařské kanceláři svoji Apologii – obhajobu křesťanů.

Marcus Aurelius se narodil 26. dubna roku 121 v zámožné rodině, kde jeho děd spravoval dvakrát konzulát a později se stal prefektem - správcem města Řím. Jeho manželkou byla jeho sestřenice Annia Faustina, která mu porodila čtrnáct dětí, z toho tři chlapce, z nichž přežil jen Commodus, pozdější spoluvladař a nástupce na císařský trůn. Marcus Aurelius byl vychováván pod ochranou císaře Hadriana, a proto není divu, že mu byli učiteli znalci mnoha oborů. Nejznámější byli stoický filosof Apollónios z Chalkédonu a Rusticus, kterého si M. Aurelius nejvíce vážil.

„Roku 148 se konaly všeobecné oslavy devítistého výročí založení Říma.“⁸

O jednadvacet let později je senátem potvrzen nástup Marca Aurelia na císařský trůn. Moc Říma je poprvé rozdělena mezi dva césary. Jejich vláda byla ze začátku poklidná, až do té doby, kdy nastaly problémy na východě. Parthtové v čele s králem Vologessiém III. se vzbouřili a bylo nutné zakročit římskými legiemi. Senátem - především Marcem Aureliem, bylo rozhodnuto, že jeden z císařů se postaví do čela římského vojska. V létě roku 162 byl do Mezopotámie vyslán Lucius Verus.

„Svým cestováním po Řecku, obklopený hudebníky, nepříjemně evokoval Nerona, s nímž se narodil ve stejný den (a údajně sdíleli i některé záliby).“⁹

---

⁷ Portréty světovládců I. (Od Hadriana po Alexandra Severa). Z latinského originálu podle vydání *Scriptores historiae Augustae I*, ed. E. Hohl. Editio stereotypa correctior. Přeložili doc. Dr. Jan Burian, CSc., a dr. Bohumila Mouchová, nakl. Svoboda, Praha 1982, 8, 10, str. 57

⁸ Barrett A. Anthony, *Životy císařů*, Z anglického originálu *Lives of the Ceasars* vydaného nakladatelstvím Blackwell Publishing Ltd. v roce 2008 přeložila Markéta Bauerová, vydalo nakl. Academia, Praha 2012, str. 247

Parthové byli po několika málo letech poraženi. Největší zásluhy sice byly provolávány Luciovi Verovi, ale daleko větší podíl nesli různí rádcové a vojevůdci, kteří bojovali po boku vojáků. Lucius Verus trávil většinu času na letovisku poblíž Antiocheie, odkud si přivezl milenku, která se později stala jeho ženou. Roku 166 přijali Marcus a Lucius titul Pater Patriae – Otec Vlasti.

Římané v čele s Imperátory sice mohli slavit triumf nad poraženými Parthy, ale touto válkou se nadobro přerušila stabilita říše. Ještě než byla válka s Parthy ukončena, vzbouřili se na severu říše Markomani. Řím byl napaden jak z vnějšku tak i zevnitř. Vracející se vojáci ze Sýrie přivezli sebou mor, který měl na svědomí deseti tisíce obětí. Takový nápor od Germánů nezažil Řím od dob Augustových. Roku 168 bylo zahájeno válečné tažení. Marcus a Lucius se postavili do čela vojska. Byly vybudovány vojenské tábory v Aquilei. Tyto tábory však uchvátila morová nákaza, která usmrtila obrovský počet vojáků, mezi nimiž byli i váleční veteráni. Lucius Verus spoluvladař Marca Aurelia zemřel nedlouho poté, co tato epidemie vypukla, když se vracel zpátky do Říma.

„Obrovské ztráty na životech způsobily finanční krizi, kterou se Marcus snažil zmírnit dražbou cenných předmětů z císařského majetku.“¹⁰

Markomanské války se staly pro Marca Aurelia jeho největší životní zkouškou. On jako ne-voják, se po dlouhých letech válčení stal výborným vojevůdcem, který nejednou čelil těžkým náporům a obleháním ze stran vzbouřených Germánů. Je mu připisováno poražení dvou hlavních germánských kmenů - Markomanů a Kvádů. Za to přijal titul Germanicus. Avšak války nikdy nebyly zcela zažehnány a trvaly až do Marcovy smrti. Marcus Aurelius zemřel v osmnáctém roce své vlády 17. března roku 180. Jeho nástupcem se stal Commodus, který již za života svého otce přijal titul Augustus.

---

⁹ Tamtéž, str. 251

¹⁰ Tamtéž, str. 255

2.4. Marcus Aureliu a stoicismus

Stoicismus, který vznikl ve 4. století před Kristem v Řecku, jehož hlavním představitelem byl Zénón z Kitia, prošel velikým vývojem, způsobeným ať už historickými událostmi, tak myšlenkovými proměnami stoického postoje ke světu, u Římanů, jako byli např. Seneka, Epiktétos a Marcus Aurelius. Na počátku prvního a druhého století našeho letopočtu, byl stoicismus nejvíce vyhledávanou naukou u římských pohanů, kteří byli vzdělanci, nebo vysoce postavenými lidmi ve společnosti, a dnes bychom tento aspekt nazvali trendem vyšší společnosti. Pro Římany byl důležitý teoretický základ, který v sobě stoicismus uchovával a rozvíjel. Co Římany nejspíš nejvíce fascinovalo u stoiků, měla být odvaha a smířenost se sebou samými. Disciplinovanost duševních pochodů a emocí, měla zaručit vyrovnanost a smířlivost s osudem, který zasahoval do každého života jedince. Marcus Aurelius byl později vnímán jako ten, který dokázal sloučit své stoické přesvědčení se svou povahou.

„Stoicismus byl schopen do sebe pojmout mnohé tradiční římské názory o lidské zdatnosti a navíc Římanům nabízel na místo, nebo spíše kromě tradice a historických příkladů také teoretický základ.“¹¹

Když dosedl na římský trůn Marcus Aurelius, tak stoicismus se nenavratitelně přetransformoval do jiného kréda stoického nauky, než představoval ten původní - řecký, který byl častým kritikem moci. Osobní deník M. Aurelia nám nejlépe umožní nahlédnout do jeho stoických úvah, kde přemýšlí sám o sobě, o světě, jenž je spojen s onou nesmrtelnou, věčnou bytostí, dále přemýšlí o přírodě, o mravnosti v nás. Duše lidí je trýzněna svojí nerozumností. Zabývá se pojmem blaha. Člověk se neustále musí povzbuzovat k lepším činům, hledá cíle, kterým by zasvětil život. Je velice zajímavý tím, že vládce národů, se snaží být spravedlivý k sobě i k ostatním. Z hovorů k sobě, je patrné, že Marcus Aurelius se musí často povzbuzovat, aby neupadl do (dnes bychom je definovali depresivních) představ o stavu státu, celého světa a lidstva, které je vždy nutné – někam posouvat kupředu, aby nehnulo ve svých základech.

---

¹¹ Long A. A., Hellénská filosofie, Stoikové, Epikurejci, Skeptikové, nakl. OIKOYMENH, Praha 2003, str. 280-281

Pro znázornění zde vložím pár ukázek:

„Život je boj a putování cizinou a posmrtná „sláva“ – toť zapomínání.“

„Každá příhoda byla ti už od prapočátku přírodou určena a v osnově veškerenstva zchystána.“

„Všichni spolupracujeme k jednomu konečnému cíli – jedni vědomě a úmyslně, druzí ani nevědouce. Proto si tedy rozmysli, ke kterým pracovníkům se přiřadíš.“

„Umění „žít“ má více podobného s uměním zápasnickým nežli tanečním; neboť každý má stát pohotově a nekolísavě tváří v tvář nárazům – třeba nepředvídaným.“

„A vůbec – co všechno musí člověk poznati dříve, než může vyslovit bezpečný soud o jednání bližního?!“¹²

---

¹² Císař Marcus Aurelius Antoninus, Hovory k sobě samému, Z řečtiny přeložil Rudolf Kuthan, Museion – sbírka překladů, řídí prof. Dr. Fr. Groh, vydává společnost přátel antické kultury Svazek VIII, V Praze 1934, str. 22, 44, 82, 102, 168

2.5. Císař a popravený apologeta Justin

Filosof Justin a dalších šest jeho druhů bylo popraveno 12. června roku 165 za nejvýše postaveného úředníka v Římě Rustika. Jak už bylo výše řečeno, tak Junius Rustikus byl učitelem a velmi dobrým dlouholetým přítelem Marca Aurelia. Svou prefekturu jistě vykonával svědomitě. Jako Prefekt se často stával představeným v procesu s odsouzenými a v případě Justina Mučedníka, jakožto římského občana, bylo nutné ho právně, řádně vyslechnout a výpovědi písařem zaznamenat. Justin byl popraven především za svoji křesťanskou víru a to v době, kdy římská říše stále častěji řešila procesy s křesťany, kteří se rozrůstali a upevňovali ve svém náboženském přesvědčení. Také v této době již existovala glorifikace křesťanských mučedníků, kteří položili život pro ranou křesťanskou církev, vytvářející novou – jak Richard Harries ve své knize Dva tisíce let křesťanství označuje kontrakulturu.

„Církev ztělesňovala nejen alternativní kulturu, ale přímo kontrakulturu. Císař Markus Aurelius, který byl stoikem schvalujícím sebevraždu, si ve svých osobních aforismech stěžoval na teatrální publicitu, jíž se dostává křesťanským mučedníkům.“¹³

Můžeme se jen domnívat, zda byl Marcus Aurelius a jeho spoluvladař obeznámen s Justinovou smrtí. Ale není to vyloučeno už z toho důvodu, že obě Apologie, které Justin napsal, zaslal nejprve Antonioví Piovi jejich adoptivnímu otci a pak jim samotným. Především: „filosofovi, vlastnímu synovi, Piovu oblíbenci, který má rád vědy...“¹⁴

Rozdíl mezi první a druhou apologií není jen v rozsahu textu, ale i v jeho zaslání. Justin v první své Apologii především oslovuje císaře a jejich spoluvladaře, až na druhém místě je senát a římský lid. V druhé Apologii oslovuje jen senát, a svou naději vkládá do římského lidu. Justinovo zklamání z císařské pasivity vůči křesťanům je především patrné v druhé Apologii. Justin už zde počítá s potrestáním od římské moci, která zneužije jistého kynika Kreskenta, který (jak se Justin domnívá) bude proti němu svědčit. Justinova snaha a naděje o lepší a spravedlivější přístup ke křesťanům ho převedla k mučednictví, ale o to více podložil svoji pravdu a víru, neboť nehleděl zběhle na smrt, která přišla od císaře.

---

¹³ Harries Richard, Mayr Henry - Harting, Dva tisíce let křesťanství, Z anglického originálu Christianity Two Thousand Years, Přeložili Jana a Jiří Ogročtí, V roce 2010 vydalo jako svou 341. Publikaci, CDK (Centrum pro studium demokracie a kultury), Brno, str. 12

¹⁴ Svatý Justin, Apologie I. a II., Pater Filip a jeho druhové, Senohraby 1979, str. 1

2.6. Náboženské a filosofické směry v pozdější antice

Doba a kontext v období helénismu a pozdější antiky přináší obrovský vývoj náboženských orientací a rozvoj filosofických nauk. Proto považuji za důležité popsat některé nejhlavnější náboženské kultury či filosofická odvětví, která setrvala během prvních století po Kristu.

Justin v dialogu se židem Tryfonem uvádí výčet filosofických nauk, kterými prošel. Byly to: Stoicismus, Pythagoreismus, Peripatetikové a Platonici. Díky Justinově zmínce je doložitelná jejich existence, a proto považuji za nutné je v krátkosti uvést.

2.6.1 Stoicismus:

Jeho počátek je ve třetím století př. Kr., kdy ho založil v Athénách jistý Zenon z Kitia. S příchodem helenizace světa se stoicismus rozšířil po celé říši římské. Ke stoicismu se hlásilo velké množství vzdělanců, kteří vyučovali i na císařských dvorech a často měli za úkol vychovat syny řádných vysoce postavených občanů pro obecné blaho obce, města – řecky polis. Hlavní ideou stoické filosofie je dosáhnout blaženosti. Tuto blaženost může dosáhnout jen mudrc, který si vytvoří absolutní vnitřní svobodu svého nitra, v němž musí dojít k souladu s řádem kosmu. Tedy s řádem věčné přírody. Za každých okolností musí jedinec vždy jednat střizlivě a nepoddávat se vnějškovým vjemům. Jeho úkolem je povznést se nad skutečností. Pro dosažení tohoto cíle nás k tomu řídí rozum, který je předstupněm k celkové blaženosti.

„Mudrce charakterizují jeho dokonalé mravní znalosti. Neomylně ví, co má dělat v každé životní situaci, a neopomine nic z toho provést ve správný čas a správným způsobem.“¹⁵

Stoik by měl upínat zrak k sobě samému, aby si uvědomil význam dobrého chování i čím by se měl řídit pro dosažení cností. Etika a moralita se stala základem stoicismu. V Justinově době stoici zaujímali první místo, co do počtu vyznavačů, či jejich sympatizantů. Avšak ve druhém století v císařském stoicismu Marca Aurelia, postupně dojde k jeho úpadku a postupně bude nahrazován novoplatónskou filosofií a křesťanstvím.

---

¹⁵ Long A. A., Hellénská filosofie, Stoikové, Epikurejci, Skeptikové, nakl. OIKOYMENH, Praha 2003, str. 250

2.6.2 Pythagoreismus:

Zakladatelem byl filosof Pythagoras, který založil školu, lépe řečeno společenství v 6. stol. př. Kr. v Kalábrii ve Velkém Řecku, na území dnešní Itálie. Byl to filosofický směr, zabývající se skrytou naukou jednotlivých čísel vyjadřující hlubší symboliku, obsahující stvoření světa a jeho prapočátku. Tato nauka se snažila položit základ pro dobrý lidský život, který by zaručil blaženost lidské duše. Každý člen tohoto společenství musel striktně dodržovat pravidla, aby plně mohl porozumět a oddat se tajemstvím, zahaleným v číselných naukách. Pythagoreismus se zabýval nesmrtností duše, která byla složena ze tří částí. Jedna byla nesmrtelná, druhá uchovávala v sobě jistý druh harmonie a jako třetí bylo její složení, které pythagorejci spatřovali v jejím pneumatu, duchovosti. Téma nesmrtnosti duše, bylo často doplňováno úvahami o převtělování duší. Je však nutné podotknout, že „duše“ měla u pythagorejců mnoho významů.

Platón, jak se traduje, prošel, nebo alespoň v něčem vycházel od pythagorejců, a byl jedním z mála, který prohlásil, „že nauka o duši jakožto harmonii je neslučitelná s jakoukoliv vírou v nesmrtnost duše.“¹⁶ Dále ve svých „nenapsaných naukách“, připodobňuje prazáklad živlů k jednotlivým geometrickým tvarům. Až za doby helénizace, po zpřístupnění staroegyptských tajných spisů pro řecké myšlení, a obecného synkretismu nabývá pythagoreismus jiného rázu a vzniká novopythagoreismus.

2.6.3 Peripatetismus:

Jeho zakladatelem je samotný Aristoteles, který po vystudování Platónské školy, se stává učitelem Alexandra Makedonského, díky němuž řecká kultura vděčí za proniknutí do povědomí ostatních národů. Jeho výbojnost stmelila a vytvořila jakousi první globalizaci pohanských národů. Aristoteles se nezúčastnil Alexandrových tažení a vrátil se do Athén, kde založil svoji školu, která později dostala název peripatetická. Celý peripatetismus byl založen na interpretaci Aristotelových nauk, mezi nejznámější žáky patřil Theofrastos a později Andronikos, který první sestavil kritická vydání Aristotelových nauk. V Peripatu byly stále řešeny otázky intelektuálního nahlížení na podstatu věcí, těla i duše. Jaký je mezi nimi poměr, zda nerozumná část duše je výtvořem těla, nebo zde stojí úplně jiný element. Platónovy Ideje byly často chápány jako obecniny, a bylo nutné hledat jen jednotliviny, obsažené ve světě. Peripatetismus si zakládal na vědeckosti a i tak procházel různým vývojem, který buďto slučoval nebo odlučoval od sebe filosofické systémy jiných nauk, zejména u platonismu. Pro svoji (Aristotelovu) těžkou filosofii byl v helénistické době více odmítán. Naopak tomu bylo později ve středověku, kdy byl Aristoteles nejvíce čteným filosofem, a jeho metafyzika, se postavila do čela filosofického myšlení.

---

¹⁶ Armstrong H. A., *Filosofie pozdní antiky*, nakl. OIKOYMENH, Praha 2002, str. 108

„Zdá se, že jeho dějiny jsou jakýmsi příběhem kolísání mezi materialismem (jehož zdatnějšími představiteli byli epikurejci a stoikové) a platonismem, anebo přinejmenším polo-platonismem.“¹⁷

2.6.4 Platonismus:

Jak už bylo řečeno, Justin nejvíce uznával platonismus. V době, kdy Justin studoval, se mluví o středo – platonismu. Raný platonismus počínaje Platónem, pokračoval mezi jeho žáky ve staré Akademii. A dalo by se říci, že až v době helénismu se dostává do širšího povědomí mezi učenými, pocházejícími z ne – řeckého prostředí, jako byli Filón Alexandrijský, později Klement Alexandrijský a Origenes. Platónova filosofie byla využívána jak pro alegorizaci biblické dějepisy – viz Filón, tak ranými křesťanskými mysliteli, kteří se vyrovnávali s pohanskými filosofy, jako v případě Origéna s novoplatónským filosofem Kelsem, který jako první platonik napadá a ostře odsuzuje křesťanství. Anebo v případě Justina se platonismus stal základem pro hlubší pochopení Starého zákona a tím přejal úlohu k připodobňování určitých vztahů mezi filosofií a křesťanskou naukou.

2.6.5 Gnóze:

Dále Justin zmiňuje ve svých Apologiích Gnostického učitele Markiona, který stál na vrcholu gnóze.

Gnosticismus je filosofický – náboženský směr, opírající se o skryté významy určitých náboženských nauk. Je založen na principu „poznání“ duchovního světa a snaží se o pro duchovní svému vlastní podstaty. V Antice bylo nesčetně mnoho gnostických systémů, které vycházely buď od iránsko-zoroastrovského dualismu, jehož nauka pocházela ze staré Persie, tak z Judaismu, zahrnující nauky o mesianismu, angelologii a později čerpal z nově vzešlého raného křesťanství.

Antropologicky řečeno „člověk“ je středem gnostického uvažování o světě a je rozdělen do tří tříd: „na „duchovní“ (pneumatiky), „duševní“ (psychiky) a „tělesné“ (sarkiky od řeckého sarx, „maso“, „tělo“) nebo „pozemské“ (choiky, od řeckého choikos, „pozemský“), nazývané též „hylikové“ (z řeckého Hylé, „látka, hmota“).“¹⁸

Pro nás je však důležitější vystihnout gnózi ve druhém století našeho letopočtu. Gnóze se v prvním století šířila ze syrsko-palestinské oblasti do Malé Asie a do Řecka, nevyjímaje Egypt, z čehož Alexandrie byla nejhlavnějším střediskem. V Římě se objevuje kolem roku 130, kdy byly založeny gnostické školy, nebo přímo církve gnostického charakteru. Nejhlavnější představitelé, kteří vtiskli gnózi novou tvář, byli Basileidés, Markión a Valentínos.

---

¹⁷ Tamtéž, str. 144

¹⁸ Rudolph Kurt, Gnóze, Podstata a dějiny náboženského směru pozdní Antiky, nakl. Vyšehrad 2010, str. 94-95

Pro nás nejzajímavějším gnostikem je Markión, o kterém se zmiňuje Justin v první své Apologii (26,13), který působil v Římě nejprve jako křesťan, později jako gnostik.

Kurt Rudolph ve své knize píše, kdy se Markión v Římě objevuje. Do Říma přišel mezi lety 139/140, kde navázal kontakt s tamější církví, které věnoval část svého velkého majetku.¹⁹

Markiónova nauka se opírala o protiklad boha Zákona a boha Stvořitele. První stvořil svět, aby mu vládl spravedlivým, ale tvrdým zákonem, neznajícím milost. Ten druhý je dobrý a pro lidi cizí, jenž stojí nad prvním bohem a panuje nad světem skrze své milosrdenství. Markiónova církev se ve druhém století velice rychle rozšířila a stala se pro rané křesťany velkým konkurentem. Z jeho základů později vzešel manicheismus.

2.6.6 Manicheismus:

Toto náboženství vzniká ve 3. stol. po Kristu v jižní Mezopotámii, odkud pocházel jeho zakladatel Mání. Tento „apoštol světla“ měl v mladistvém věku vidění, kde se mu zjevil jeho nebeský společník, který ho ujistil, že mu bude ochráncem a pomocníkem v životě. Záhy po tomto vidění Mání a jeho společníci se rozhodli cestovat. Mání se vypravil na daleký Východ do Indie, kde rozšiřoval své učení. Po dlouhém cestování se vrátil zpět do své domoviny. Králové v Bělapatu (Gundéšahpuru) byli Mánímu nejprve nakloněni, až do doby, kdy králem se stal Bahrám I., jenž byl pod vlivem tamějších zoroastrových mágů. Královým rádcem byl jistý mág Kartír, který se zasloužil o mučednickou smrt Máního i jeho následovníků.

Tato „nauka o světlu“ dokázala během jednoho století spojit jeden konec světa s druhým. Od Hispánie až po Indii, později Čínu. Právem lze mluvit o manicheismu jako o třetím největším náboženství v pozdější Antice, hned po křesťanství a pohanství. Tak jak rychle vzešla, tak i rychle zanikla. Na území jejího největšího působení později povstane v 7. stol. Islám.

Máního nauka obsahuje v sobě gnostickou zbožnost spásy světa, o kterou lidé musejí usilovat. Proto Mání založil církev, aby zabránila trýznění světa temnotou a snažila se sama sebe očistit od nedokonalostí, svým asketickým životem.

„Svět, země, a člověk jsou určováni dějem, jehož cílem je osvobození (části) Boha Bohem samotným, dějem, v němž člověk je rozhodujícím prostředkem k dosažení tohoto cíle.“²⁰

---

¹⁹ Tamtéž, str. 312

²⁰ Tamtéž, str. 333

2.6.7 Eleusinská mystéria:

Pro vykreslení hlavních nábožensko-pohanských kultů považuji nejpřednější Eleusinská mysteria. Vyznavači Eleusínských mysterií v Justinově době pocházeli ze všech možných národů, a jejich působení bylo provozováno v různých střediscích, která byla rozeseta po metropolích tehdejšího světa.

Tento kult byl zasvěcený bohyni Deméter a její dceři Persefóně. Jeho zrod a význam počíná ve starověkém Řecku. Byl to jeden z nejstarších nábožensko-mysterijních kultů, který pro svoji velikost dal podnět k vytvoření různých společenství, dodržujících různé slavnosti a hlubší rituály, vedoucí k očištění se a k regeneraci země jako dárkyně života. Tento kult pojmenovaný podle místa, v němž vznikl – Eleusis se nacházel v blízkosti Athén, které podporovaly a rozšiřovaly jeho význam pro celý Peloponés.

Nepovažuji za nutné zde popisovat mythologický děj eleusínských mysterií, ale v době, kdy Antický svět nabývá vrcholu za světovládců Římského impéria, byl tento kult nejvíce uznáván tehdejšími pohany, mezi nimiž stáli i císaři (např. Hadrián), kteří se zasvěcovali do tohoto mysterijního kultu.

Nejprve se zmíním o hierarchizaci Eleusínských představených. V čele stál nejvyšší kněz – hierofantes (zjevovatel svátostí), který plnil svůj úřad do konce života.

„Jeho úkolem bylo uvádět nové adepty mezi zasvěcence – mysty – a nově zasvěcovaným ukázat ve vrcholném okamžiku zasvěcení nejvyšší tajemství mysterií – ta hiera, svaté předměty.“²¹

Po hierafantovi zaujímali druhé místo dvě kněžky, které představovaly každá jednu bohyni, z toho zvláště důležitá byla kněžka Demétrina, která žila ve „svatém domě“, a byly doby, kdy byla nejhlavnější a některé kultické úkony provozovala jedinečně ona. Dále byli speciální kněžské úřady, které provozovali při slavnostech muži, jako např. nosič pochodní, hlasatel při obětech. Každý novic dostal od nejvyššího kněze svého průvodce, který ho postupně vedl do jeho zasvěcení a připravoval ho na obřad. Eleusinské zasvěcení bylo rozděleno mezi malé a velké mystérium.

Malé mystérium náleželo jen jedné bohyni, tzv. Velké matce. Velká mystéria se konala na podzim, na které se sjeli později z celého helénského světa hosté. Zde byl vypraven pěší průvod, který vyšel z Eleusiny do Athén. Celá slavnost trvala přes jeden týden. Hlavním rituálem byla očista zasvěcence v moři. Byla vzývaná Deméter a její božská dcera, aby bylo dostatek plodnosti, jak na zemi, tak v potomstvu lidí.

„Mystéria, omezená zprvu jen na Eleusinu a na její athénské okolí, se otevřela zprvu athenským spojencům, za Perikla byla už dána možnost zasvěcení se všem Řekům, tj. všem řecky mluvícím, a za římského císařství všem právoplatným řecky hovořícím římským občanům.“²²

---

²¹ Dostálová Růžena, Hošek Radislav, Antická mystéria, nakl. Vyšehrad, Praha 1997, str. 62

V pozdější antické době si Eleusinská mysteria stále uchovávala svoji řeckou nadřazenost. Římany byla obdivována především kvůli řecké národní kultuře, která stále ve svých základech třímala řeckou vzdělanost, etickou hodnotu a dokázala si uchovat svůj hluboce zakořeněný význam.

S příchodem křesťanství byla Eleusinská mystéria na vrcholu, avšak postupem časových událostí byla vystřídána a postupně nahrazena křesťanskou naukou.

2.6.8 Mithraismus:

Tento kult vzniká na území, které náleželo staré Persii. Co se týče jeho šíření, nastává díky Parthům, kteří v druhé polovině 1. stol. po Kr. ve vojenských srážkách s Římany zanechali v římských vojácích tento jednoduše vyložitelný Mithrův kult. Mithra je bohem nebes a světla. Svým každodenním putováním po nebi dohlíží na pořádek, je velkým symbolem pro statečnost a spravedlnost. Je patronem bojovníku a dárce vítězství. Je ochráncem světla před temnotou, snažící pohltnout svět. Tento kult vycházel ze staršího zoroastru, jenž vycházel z dualistického pojetí Boha dobra – Ahura Mazdy a boha Zla – Ahriman. Bůh Mithra stojí při bohu Ahura Mazdovi a byl chápán jako prostředník bojující proti Ahrimanovi. Jeho dalším hlavním úkolem bylo přemožení kosmického býka, který byl stvořen nejvyšším bohem, aby z jeho krve a údů vnikl nový život na zemi.

„K převzetí Mithrova kultu Římem došlo poměrně pozdě; od dynastie Flaviovců (69-96) dospěl jeho rozkvět za Antoninů (138-192) a Severovců (193-235) k vrcholu.“²³

Zasvěcenci do tohoto kultu museli projít sedmi stupni zasvěcení. Byli si mezi sebou navzájem rovni. Členem se mohl stát i otrok. V mithriasmu existoval rituál očištění vody a přijímání posvátného pokrmu. Největším svátkem byl den zrození neporazitelného Slunce, který se slavil 25. prosince.

---

²² Tamtéž, str. 68

²³ Tamtéž, str. 235

3. Životní data Justina Filosofova

3.1 Mladý Justin a Efesos

Justinovo narození začínáme datovat lety 100 až 110 po Kristu. Narodil se ve městě, jak sám uvádí na začátku své první Apologie, Flavia Neapolis, tedy v Sichemu, což byla palestinská Sýrie. Toto město bylo nově obnoveno po římském tažení proti Židům, které vedl tehdejší vojevůdce Vespasian, později jeho syn Titus. Vespasian byl pověřen od samotného římského císaře Nerona, aby potlačil židovskou vzpuru, která vypukla rokem 66 po Kristu. Velice poučné zpracování této události můžeme nalézt u židovského historika Josefa Flavie v jeho Starožitnostech, nebo ve dvou svazcích, též jím psaných, na sebe navazujících Válkách židovských. Flavia Neapolis ležela necelých 70 km severně od Jeruzaléma. Byla nově vybudována, jelikož byla srovnána se zemí římskými legiemi a nazvána k počtě císařské, nově vzniklé dynastie Flávioců. O útlém věku Justina nic konkrétnějšího nevíme. Pocházel z řecké pohané rodiny, která byla hospodářsky i společensky dobře postavena, takže se mu dostalo dobrého vychování. Svůj původ Justin odvozuje od svého otce Priska a děda Baccheja. Už od malička se zajímal o vzdělání a snažil se nacházet odpovědi na otázky, které mu doba a život umožňovaly. Proto se rozhodl, že se vydá na cestu za vyšším poznáním, daleko od svého rodiště. Zamířil do tehdy proslulého ionského města Efesu ležícího v Malé Asii u pobřeží Egejského moře. Toto město v sobě neuchovávalo jenom obrovskou minulost proslulého řeckého filosofa, Herákleita z Efesu, ale jeho význam se zvyšoval i v rámci šíření křesťanství, kdy zde působil i samotný apoštol Jan, který zde umírá a dokonce je i pohřben. O tom se zmiňuje např. raný křesťanský myslitel, církevní historik, biskup Eusebius ve svých Církevních dějinách, které jím byly ve 3. století napsány.

Zde jen velice krátce pojednám o tom, proč Justin nejspíše opustil své rodné město. Mohu se ztotožnit s názory, že pro hledání pravdy jako takové, tedy svým způsobem hledání sebe samého, je vždy nejlepší podniknout nějakou dalekou, obsáhlou cestu (v této době zvlášť), na které je vždy snadnější naučit se přijímat a rozlišovat věci podstatné od věcí nepodstatných, díky nimž si vytváříme životní postoj a celkový vhled na sebe – subjekt a svět - objekt. Vzhledem k tomu, že byl Justin ekonomicky dobře situovaný, mohl si takové cesty dovolit. Dalším faktem je, že přicházející doba obrovského židovského povstání proti Římanům vedeného Bar Kochbou přezdívaného jako „Syn Hvězdy a nazývaného též mesiášem“ v letech 132-135 se neodvratně blížila a celkové vztahy k Řekům i Římanům, tedy pohanům, žijícím na území Palestiny, byly neúnosné. I když toto povstání trvalo jen tři roky, židovský národ byl tvrdě potlačen císařem Hadriánem, zejména v Judeji, kde se převážně boje odehrávaly. Důsledek této události nesli židé velice těžce a budoucnost se stala pro ně dosti tvrdou skutečností. Jejich naděje, vkládaná do odtrhnutí a osamostatnění se od úhlavního nepřítele, padla v bitvě o pevnost Bétér, v níž byl v srpnu 135 Římany zabit i vůdce povstání Bar Kochba (Bar Kochba byl později přezdíván Bar Kozba, což znamená Syn Lži).

Zde bych vložil krátký výňatek od Stanislava Segerta, který píše ve své knize Starověké dějiny Židů toto:

„Na místě Jeruzaléma bylo skutečně postaveno nové římské město, Colonia Aelia Capitola. Dosavadní jméno „Provincia Judaea“ bylo nahrazeno novým, vůbec nepřipomínajícím Židy: „Syria Palaestina“. ²⁴

Zde bych podtrhl slova „skutečně postaveno“, protože myšlenka pocházející z doby návštěvy Hadriána v Palestině, kterou podnikl v roce 130 před povstáním, měla být realizována ve výstavbě nového města, ve kterém by byl vystaven a Diovi zasvěcen nový chrám. Chrám Hospodinův v Jeruzalémě měl být zbořen. Již zde je možné zahlédnout zárodek nenávisti, která zostříla již tak dost napjaté vztahy Židů k Římanům a připravila mezi oběma soupeři krutý boj.

Justin se raději rozhodl, že se vydá rozšiřovat své vědomostní obzory do jiných, známých měst, nebo území, kde byly uchovány nauky převážně ve filosofických školách, vytvořených buď vzdělanci té doby, nebo samotnými představiteli různých raně filosofických antických směrů. Především to byly tyto:

Pythagoreismus, stoicismus, peripatetismus a naposledy platonismus, z kterého od počátku nejvíce čerpal, pro svoji hlubokou filosofii a speciální nauku, obsahující jednotu člověka s transcendentním bohem, který stojí za ideou Dobra. Cestou by se nám měla stát Krása, kterou jak říká Platon, jako jedinou můžeme spatřit i ve světě jevů a díky této skutečnosti naše duše mohou nahlédnout do světa idejí. Člověk by se měl neustále snažit o to, aby se pozvednul od světa hmoty k světu věčně zářícího světla, v němž teprve nachází vyšší smysl svého poznání. Naše duše se musí rozpomenout na to, co užřela před tím, než vstoupila do pozemského bytí. K tomu, když se člověk odhodlá, přijme nesmrtelnost své duše a stane se filosofem prahnoucím po pravdě a chtějícím ve všem nalézat podstatu věcí. Ve svém nahlédnutí do světa idejí spatří stálost, jistotu, neměnnost a jsou mu srozumitelné předobrazy idejí, které rozpozná svým čistým rozumem. Pak porozumí nižšímu světu stínů i jeho významu. Justinovo pečlivé studium Platóna ho odkázalo i na tzv. „starší filosofii“ kde se nejenom setkává s dalšími filosofy, ale seznamuje se i se starozákonní tradicí, ve které spatřuje Proroky pravdy, hlásající příchod nového mesiáše. Z nich pak i on sám nejvíce čerpal poznatky k pochopení podstaty křesťanství, jak píše v Apologiích, zaslaných římským císařům. Justin si z Platónova učení vytvořil základ pro svoje myšlení, které později používá jako křesťanský apologeta, tedy obhájce víry v Ježíše Krista.

---

²⁴ Segert Stanislav, Starověké dějiny Židů, Nakladatelství Svoboda, Praha 1995, str. 223

3.2 Justin a Křesťanství

S křesťanstvím ho seznámil jistý neznámý stařec, s nímž se setkal Justin jako mladý, v bílém plášti oblečený, čerstvě vystudovaný filosof, hledající někoho, s kým by mohl vést rovnocenný dialog, ve kterém by mohl uplatnit své filosofické myšlení. Je to však velmi podstatná událost Justinova života, která ho ovlivnila pro celý jeho zbývajících život. Křesťanské učení je v životě Justina nejdůležitějším momentem, kdy on, jakožto filosof, spojuje Logos s Kristem. Zde bych vložil citaci z Řecké patrologie od Vratislava Šmelhause, přibližující Justinovo chápání Loga:

„Božský Logos se zjevil plně v Kristu. Ale každý člověk má ve svém rozumu sperma Logu, zárodek Logu, a tím i jakousi citlivost, smysl pro pravdu. Byli to např. izraelští proroci a z Řeků zejména Herákleitos a Sokrates.“²⁵

Řecké slovo – Logos má mnoho významů. Zde je však zajímavé, že každý člověk je spojen s Logem, skrze svůj rozum, který se může vždy projevit, když jde o nějakou vyšší pravdu. Logos je atribut boha, Bůh se skrze Logos projevuje a Logos je tvořivý element, z něhož povstal svět. Jak stojí na začátku Janova Evangelia: „V prapočátku bylo Slovo a to Slovo bylo u Boha a Bůh byl to Slovo...“

Život Justina Filosofova je svědectvím doby velkého přechodu od řecké filosofie ke křesťanskému chápání světa. Je zároveň důkazem jak na obou stranách chybí vzájemná tolerance a snaha o hlubší porozumění věřenému. Justinovi září jako nejvyšší synovský princip – božský Logos. Je pro něj nepřijatelné, hledat jeho projevy i v zástupných představách jednotlivých božstev. Velmi zásadně odmítá, že Minerva – Palas Athéna a Moudrost boží, mají společný základ a jsou ženské podstaty. Justin patrně vycházel více z knih Proroků, než z ostatních knih Starého Zákona, např. z knihy Kazatel, kde v 8. kapitole je popsán hymnus na Moudrost boží (Sofii). Citace, verš 22 a další:

„ Hospodin měl mne při počátku cesty své, před skutky svými, přede všemi časy. Před věky ustanovena jsem, před počátkem, prvé než byla země. Když ještě nebylo propasti, zplozena jsem, když ještě nebylo studnic oplývající vodami... Tehdáž byla jsem od něho pěstována a byla jsem jeho potěšení na každý den, anobrž hrám před ním každého času; hrám i na okršku země jeho, a rozkoše mé se syny lidskými.“²⁶

Justin usiloval o sdělení poznané pravdy božského Logu, všem, kteří chtěli naslouchat. Pochopitelně tím budil zlobu a nenávist u všech, kteří nebyli schopni porozumět.

---

²⁵ Šmelhaus Vratislav, Řecká patrologie, vydání první, skriptum pro účely Komenského evangelické bohoslovecké fakulty, v Ústředním církevním nakladatelství v Praze 1972. Edice Kalich, str. 63

²⁶ Bible Svátá, podle posledního vydání kralického z roku 1613, vydalo nakl. Levné knihy KMa, v roce 2004, str. 514

Často zmiňuje řeckého filosofa Sokrata, který svým přístupem k pravdě a obhajobě dosaženého poznání je Justinovi velmi blízkým vzorem.

Justin se stal hlasatelem božího slova i šířitelem křesťanské nauky. Vedl diskuse s pohany, Židy i heretiky. Mezi dochované Justinovy spisy patří mimo jiné i rozhovor, který vedl se židem Tryfonem již v Efesu, kdy se snažili oba theologové porovnat křesťanství s židovstvím. Justinovou snahou samozřejmě bylo, aby přesvědčil rabbiho o tom, že křesťanství je více oprávněné a aktuální, než převládající židovská víra ve Spasitele, který byl neustále očekáván, ale který se už zjevil v Ježíši Kristu. Tento dialog není v úplnosti zachován, je však dosti rozsáhlý. V češtině ho lze přečíst u Františka Sušila.

3.3 Justin a Řím

Jako další působiště si Justin zvolil město Řím. Ocitá se zde před rokem 150 a později zde zakládá svou filosofickou školu, která byla soukromá. Řím se postupně od počátku křesťanství stával hlavním jeho centrem. Byla zde založena apoštolem Petrem a Pavlem křesťanská všeobecná (katolická) církev, která se postupně upevňovala a rozrůstala, ale v době Justina nebyla stále tak pevná, aby se mohla bránit vůči okolnímu světu, který ji nenapadal jen čistě fyzicky, ale i na poli intelektuálním, myšlenkově jinak odlišným pochopením křesťanstvím. V Římě se např. usadili kolem roku 130 gnostikové, kteří zde též zakládali školy. Hlavními představiteli gnóze ve 2. století byli tři gnostičtí theologové, jako byl Basileidés působící převážně v Alexandrii, pak Markión, který jako první z gnostiků založil svoji církev, obsahující vyznání víry i bohoslužbu a naposled Valentinus, také zakladatel své školy, který působil v Římě jako svobodný křesťanský učitel. Jak ve svém překladu Apologií filosofa Justina Martyra píše Dr. H. Veil v úvodu své knihy, že: „Justin nasadil své veškeré síly, aby bojoval mluvou či psaním proti těmto sektám.“²⁷

Justin nebojoval jen s herezí své doby, ale dostal se i do sporu s kynikem Crescentiem, kterého veřejně usvědčil z nevědomosti. Zřejmě se dostali do sporů kvůli napadnutí křesťanského učení a došlo to tak daleko, že byl Justin Crescentiem obviněn a předvolán před soud, kde se měl obhájit. Tatian, pozdější křesťanský apologeta, který se v Římě připojil k Justinovi, vypráví ve své knize Proti pohanům - jak uvádí Eusebius ve svých Církevních dějinách, že Justin, jak sám si předpověděl, zemře vinou Crescentiových pletich.

Život Justinův probíhal v plné oddanosti tomu, co poznal, a sice Synovskému principu, tvůrčího Slova – Logu a neváhal své poznání kdykoliv hájit. Byl velmi temperamentní a poznání hájil s veškerým důrazem. Zastával se i všech křesťanů, kteří byli pro víru persekuováni. Díky tomu byl i on často předvoláván před soud nebo senát. Neváhal podat žalobu na soudce Quinta Lollia Urbika, který bez důkazů spáchání špatného skutku, nechal křesťany popravovat, hned poté, co popravdě přiznali křesťanskou víru. Justin se odvolává na zákoník císaře Hadriána, který nařizuje správcům provincií, aby důkladně prošetřili nejen obžalovaného, ale i žalobce. Zákoník nařizuje, aby při zjištění nespravedlivého nařknutí byl potrestán žalobce trestem, který vyžadoval pro obžalovaného. Tento zákoník nebyl nejspíš dodržován, protože pogromy na křesťany nabývaly na četnosti.

Konec života Justinova a jeho mučednickou smrt způsobil římský prefekt Rusticus – nejvyšší státní úředník, který byl učitelem a dobrým přítelem Marca Aurelia, jak pozdější císař sám ve svých Hovorech k sobě uvádí. Justin byl předvolán se šesti dalšími obžalovanými (nejspíše jeho přáteli) k prefektu Rusticovi, aby se zodpovídal ze své víry v křesťanství.

---

²⁷ Justinus, des Philosophen und Martyrers, Richtfertigung des Christentum, (Apologie I u. II), Dr. H. Veil, Strassburg 1894, str. 14

Jak tento soudní proces probíhal je doloženo v Aktech „Martyrium sancti Justiny et sociorum“, která jsou dochována jako nejstarší řecké texty procesů s křesťanskými mučedníky. Texty jsou vlastně soudní protokoly podle římského vzoru.

Zde chci uvést doslovnou citaci z procesu s Justinem a jeho křesťanskými přáteli:

- „Prefekt Rusticus: „Jakým naukám se věnuješ?“
- Jústinos: „Snažil jsem se poznat všechny, ale přiklonil jsem se jen k pravdivým naukám křesťanů, přestože je zastánci falešných učeních neschvalují“.
- Prefekt: „Tyto nauky tedy schvaluješ?“
- Jústinos: „Ano, protože se k nim hlásím ze své víry“.
- Prefekt: „Jaká je to víra?“

Jústinos: „Zbožně věříme v křesťanského Boha, kterého pokládáme za jediného stvořitele všech věcí od počátku a celého světa, a v Božího syna Ježíše Krista, o němž proroci předpovídali, že přijde k lidem jako hlasatel spásy a učitel dobrých nauk. Myslím, že s ohledem na jeho božství toho mohu říct málo, ale věřím v moc prorocství; vždyť bylo ohlášeno, že ten, o němž jsem právě mluvil, je Boží Syn. Pamatuj si, že proroci již dávno předpověděli, že bude žít mezi námi.“²⁸

Justinovi i jeho spoluobžalovaným přátelům byla nabídnuta možnost zachránit si život tím, že budou společně obětovat státním bohům. Justin i jeho přátelé odmítli a tak byli všichni popraveni stětím. Mezi šesti dalšími obžalovanými byla i žena. Poprava se konala 12. června roku 165 v Římě. Jména dalších šesti obžalovaných jsou: Charitón, Charitó, Euelpist, Hieratos, Palón, Liberian. Justinovi bylo pravděpodobně 65 let.

---

²⁸ Ktzler Petr, Příběhy raně křesťanských mučedníků, naklad. Vyšehrad 2009, str. 79-80

4. Obsah a učení Justina Mučedníka

Pro Justinovo poznání a jeho další učení bylo významné setkání s nejmenovaným starcem v Efesu. O tomto setkání máme podrobné svědectví samotného Justina v dialogu s židem Tryfonem. Justin jako čerstvý absolvent platónské školy měl nárok na nošení bílého pláště, který byl pracovním oděvem filosofů a dával právo každému, kdo chtěl vésti učený rozhovor, aby filosofa oslovil. Tak ho oslovil i stařec v Efesu, který s ním zavedl rozhovor o přítomnosti Logu v lidském těle, a sice v bytosti Ježíše Krista. To bylo pro Justina zásadní poznání. V hovoru dále probrali témata o duších zvířat a duších lidských a jejich možné spoluúčasti na zření Boha. Stařec Justinovi v rozhovoru prokázal, že podíl na zření Boha může mít pouze ta lidská duše, která jeho hledání zasvětila celý svůj život se všemi konsekvencemi, které k takovému životu patří. Z tohoto setkání vzklíčila celá filosofie Justina Mučedníka, kterou rozpracovával, učil, hájil a nakonec dosvědčil i svým životem.

4.1 Apologie Justina Mučedníka

Po tomto úvodu přistoupím k úvahám o Justinových Apologiích.

První dochovaná Apologie, která je rozsahem větší než Apologie druhá, je zaslána samovládcí Titovi Aeliovi Hadrianovi Antoniu Piovi Augustovi, císaři a jeho synům Verissimovi, filosofovi a Luciovi, posvátnému senátu a všemu římskému lidu. V úvodu Justin vyznává, jako maximální hodnotu filosofa, touhu po pravdě a úctu k pravdě, zdůrazňuje, že se neuchází o žádnou přízeň vládnoucích, ale chce, aby jako spravedliví a pravdu milující vládcové, se začali vážně zabývat naukou křesťanů a svůj soud o ní podřídili zákonům pravdy. Apologii zasílá Justin přímo císařům, neboť je chce uvést do vědomé spoluzodpovědnosti za bezpráví, které je nižšími úředníky činěno na křesťanech jen pro pouhé doznání se k tomu, že křesťané jsou. Césarové a celý Řím byl velmi hrdý na své zákonodárství, které vyšetřuje vždy podstatu i motiv přečinu a zkoumá jak obžalovaného, tak i žalobce. Tímto oslovením a apelací na pravdu, Justin docílil, že další přečiny proti křesťanům musely být konány vědomě. Dále apeluje na to, že je-li nějaký zákon státní doktrínou, musí být dodržován jak zákonodárci, tak i služebníky zákona. Situace římské říše byla stále složitější, protože rozšiřováním říše o další území, nastával problém s upevňováním moci. Nově připojená území byla neustálou hrozbou k destabilizaci říše. Rovněž i na ostatních územích často propukaly proti Římu vzpoury. Proto byli často na místa správců provincií dosazováni krutí a bezohlední místodržící, jejichž jedinou předností byla touha po moci a věrnost Římu.

Justin si je vědom této situace, ale upozorňuje na nutnost držet se zákonů, jinak upadne celá říše ve zmatek, v čemž mu dějiny, v následujících stoletích daly za pravdu. Situace se pro křesťany zásadně mění až v době Konstantina Velikého, za něhož bylo křesťanství uznáno jako státní náboženství.

Úpadek pozdně antického světa do pouze materiálních vztahů byl všude patrný a pro lidi, kteří hledali duchovní poznání, přímo nesnesitelný. Proto se křesťanství rychle šířilo do významných center římské říše, kde umožňovalo hledajícím lidem nové naplnění transcendentních potřeb.

Zde bych podložil obraz o rychle se šířícím křesťanství: „Židé tvořili početnou menšinu zejména v Římě a v Egyptě a jejich rozšíření mimo oblast Judeje mělo pro křesťany znamenat značnou pomoc.“²⁹

Justin dále poukazuje na skutečnost, že zákony vytvořené lidmi, mají omezenou platnost, a že zde působí daleko vyšší a mocnější síla Boha, který na zem seslal svého jediného syna Ježíše Krista, jemuž svěřil svoji moc. Justin poukazuje na to, že vyznavači mnohobožství omlouvají své činy vůlí bohů, tedy jsou vlastně pány nad bohy. Dále se ptá, je-li možné, aby výrobce podoby boha, zachytil jeho podstatu skrze umění, nežije-li sám pravdivým zbožným životem. Pak vytváří pouze svoji uměleckou představu, která s božstvím nemá nic společného. Justin tuto skutečnost označuje jako špatnou, protože byla vytvořena inspirací zlých démonů. Místo hmotných obětí, předpokládá Justin, že Bůh žádá po člověku napodobení a usilování o skutečné božské vlastnosti, jako jsou: zdrženlivost, spravedlnost a vlídnost. Když člověk ožije v sobě Boha skrze své činy, stává se i sám nástrojem božské síly měnící svět k dobrému. Justin je přesvědčen, že cesta k Bohu je přístupná všem lidem, neboť božský Logos žil na zemi.

„Víme, že nevědomost musí ustoupit, jakmile se předloží pravda.“³⁰ Justinova odhodlanost a pevné přesvědčení, jistě dala základ pro upevnění křesťanské nauky.

Justin používá silný argument pro zdůvodnění očekávaného království, jako království božího, neboť zdůrazňuje, že kdyby křesťané očekávali změnu království na zemi, chránili by svůj život a byli by ochotní, k různým kompromisům. Protože však očekávají království duchovní, jsou pro něj schopni i obětovat svůj vlastní život. Dále Justin říká, že se žádný člověk nemůže skrýt před Bohem, protože každý člověk je jedinečný a má osobní, tedy subjektivní pohled na svět, život a i Boha samotného. Tento pohled můžeme přijmout i čistě z filosofického hlediska. Justin zdůrazňuje, že křesťané jsou vlastně pomocníky císařovy snahy o udržování míru a Říše, protože své skutky poměřují božím soudem, nikoliv lidským. Tudíž budou-li prefekti popravovat spolupracovníky na udržení řádu, nejedná se jim o tento řád, ale pouze o vraždění.

---

²⁹ Harries Richard, Mayr Henry – Harting, Dva tisíce let křesťanství, vydalo CDK (Centrum pro studium demokracie a kultury), Brno 2010, str. 11

³⁰ Svatý Justin, Apologie I. a II., Pater Filip a jeho druhové, Senohraby 1979, 12, str. 6

Hlavním Justinovým důkazem, který používali i pozdější křesťané, byla ta skutečnost, že vše co bylo předpovězeno Ježíšem Kristem, se naplňovalo. U Justina můžeme vidět, že Ježíše Krista klade na druhé místo, hned po Bohu Otci a na třetím místě zdůrazňuje prorockého Ducha. Justin touží po tom, aby vládcové sami posoudili pravost a pravdivost Kristova učení.

Přitom zdůrazňuje, že řeč Kristova byla stručná a jasná, neboť se vyjadřoval přímo, bez velkého mudrování a z jeho řeči bylo zřejmé, že hovoří z Ducha o pravdách božích. Uvádí jednotlivá podobení zachycená v evangeliích. Pojednává o smilstvu, nenávisti, modlitbách za nepřátele, milosrdenství a zdůrazňuje péči o blaho duše. Zdůrazňuje soulad mezi učením a životem: „Ne každý, kdo mi říká Pane, Pane, vejde do nebeského Království, ale kdo činí vůli nebeského Otce.“³¹

Aby nevznikla falešná představa, že křesťané nectí vladaře, Justin dokládá, že křesťané poctivě platí daně a ctí zákony, kromě modloslužebného konání. Modlí se za císaře i za jejich spravedlivou vládu.

Pro křesťany bylo nejdůležitější, že tělo sice bylo pomíjivé, ale duše byla nesmrtelná, tedy nepomíjivá. Aby Justin tuto skutečnost přiblížil, cituje básníky, filosofy i věšce, kteří uvádějí totéž. Zde bych vyzvedl myšlenku, že smrt je stejným měřítkem pro všechny. I když byla praxe se spojovat různými způsoby např. věsteckými sny nebo orákuly se záhrobím, tak nikdo nepovstal z mrtvých zpět do pozemského těla. Jediný, kdo překonal smrt, byl Ježíš Kristus a tím se stal Pánem smrti i lidských osudů.

Dále v Apologii rozvádí skutečnost, že obrazy chování života starých bohů jsou stále brány, jako důkazy života hodného následování, které přijalo zcela hmotný charakter, v němž nejvíce se lidé chtěli podobat bohům a stávali se napodobiteli jejich činů. Problém však byl, že obrazy a mýty aktuální v předkřesťanském světě, nebyly již rozuměny ve své pravé hodnotě a začaly být brány doslovně. Justin chce přiblížit Ježíše Krista vladařům i skrze jejich vlastní věrouku. Ukazuje, že činy, které konal, jsou podobné činům, které oficiální nauka uznává u Asklépie, Herma a ostatních Jovišových synů. S příchodem Ježíše Krista se zpřítomnila pravda a mravnost, jako nejvyšší filosofické hodnoty, jak po tom toužil Platón, a umožnila hledajícím lidem povznesení se nad jevy smyslového světa. Proto Justin velice tvrdě poukazuje na falešné bohy, kteří ač lidmi, osobovali si božské atributy. Přímě jmenuje Šimona Samaritána Mága, který se prohlašoval za Boha a byl později poctěn sochou v městě Římě.

Justin nejvíce čerpá z prorockého Ducha, který se v židovském národě projevil, a který předpovídá v knihách Proroků příchod Mesiáše.

---

³¹ Tamtéž, 16, str. 9

Očekávání příchodu Mesiáše ohlašovali různí Proroci v různých časových odstupech. Justin jako prvního z Proroků jmenuje Mojžíše, a doslovně z něho cituje v první Apologii toto: „Nezanikne vladař z Judy, ani vůdce z jeho beder, dokud nepřijde ten, který má přijít.“³² Zde bych toto proroctví podložil faktem, že Herodes Veliký nepocházel ze židovské matky, jak nás o tom zpravuje Josefus Flavius, ale jeho matka byla Arabkou a u Židů se prokazuje původ v linii matky. Herodes Veliký, když měl být svržen, nechal spálit všechny dokumenty o svém původu a rodokmeny židovských králů.

Justin uvádí další různá proroctví o osobě Ježíše Krista a zakončuje to slovy, že je milejší položit život za pravdu boží, než jako to činí vojáci přísahou císaři, kteří jim nabízejí jen pomíjivé věci.

Justin se domníval, že staří filosofové i básníci čerpali z Proroků a uvádí příklad Platóna, který podle Mojžíše říká, že vina je vždy na straně člověka, protože Bůh je bez viny. Dále říká, že básníci i filosofové měli vždy kus pravdy na tom, co hlásali.

Apologeta upozorňuje, že ačkoliv u Proroků, byla zřetelná znamení Kristova příchodu, byl rozpoznán spíše cizími národy, než národem vlastním. Odvolává se na přímou Kristovu řeč a podkládá ji slovy proroka Izaiáše. Citace z Apologie:

„Ta slova byla řečena jakoby ústy samého Krista.: Stal jsem se známý těm, kteří se po mě neptali, byl jsem nalezen těmi, kteří mě nehledali. Národu, který mne svým jménem nevolal, jsem řekl: „Zde jsem.““³³

Hlavním argumentem Apologety je, že vše, co se stalo, bylo předem předpovězeno, a tudíž i to, co se státi má, je rovněž předpovězeno a není důvod věřené zpochybňovat.

Z celé argumentace Justinovy je patrné, že křesťané již nerozuměli obrazům starých mysterií a chápali je pouze materialisticky. Z nepochopení smyslu starých mysterií byly vytvářeny různé varianty na příklad významu příchodu Krista. Ale je dost možné, že původní význam mysterií byl už jinak prováděn a jejich uchopení se posunulo do jiné roviny samotnými vykonavateli.

Dále Justin píše v Apologii, že za materiální chápání mohou démoni, kteří poutají lidi k pozemským věcem a k výrobkům lidských rukou a ty, kteří se alespoň snaží rozjímat o božských věcech, napadají s nenávistí.

Justin pro větší jasnost popisuje na konci první Apologie obřad eucharistie, tak jak probíhal u prvních křesťanů. Nejdříve konali modlitbu pro sebe, pro své příbuzné a nakonec pro všechny lidi. Po skončení modliteb se všichni navzájem políbili a přinesl se pro představeného chléb a pohár vína s vodou. Doslova píše: „pro představeného bratří“. Ten dary přijme a vzdá chválu Otci veškerenstva ve jménu Syna i Ducha Svatého.

---

³² Tamtéž, 32, str. 16

³³ Tamtéž, 49, str. 25

Po skončení proseb a díky činění, celý sbor uzavře obřad slovem Amen, což Justin překládá z hebrejštiny: Staň se. Po ukončení obřadu díkuvzdání je přijímán chléb, víno a voda celým sborem. Chléb a víno roznášejí jáhni. Dále Justin vysvětluje, že celý obřad se nazývá Eucharistie a podmínkou účasti na něm je víra v Ježíše Krista a očištná koupel na odpuštění hříchu. Toto tajemství Eucharistie píše dále Justin, je odvozeno z Evangelii – svědectví Apoštolů a zavedl je sám Ježíš Kristus. Eucharistie se slaví v den Slunce, tedy den po Kronovém dni, jak Justin uvádí, protože to je první den, ve kterém Bůh učinil svět, přetvořil tmou a hmotu, a náš Spasitel Ježíš Kristus vstal toho dne z mrtvých.

Na konci první Apologie Justin se odvolává na opis Hadriánova listu Fundánovi, ve kterém je psáno:

„ Jestliže někdo podá žalobu a dokáže, že zmínění lidé se dopouštějí něčeho protizákonného, vynes soud, jakého si provinění zasluhuje. Kdyby někdo žaloval jen proto, aby druhého pomluvil, nechť se proti takovým zakročí, podle jejich špatnosti, trestem přísnějším.“³⁴

Justin zdůrazňuje, že celou Apologii napsal proto, aby byl císař pravdivě obeznámen s křesťanskou věroukou a mohl ji, podle toho, spravedlivě posoudit.

---

³⁴ Tamtéž, 68, str. 37

4.2 Logos a Justin Mučedník

Nejdříve bych zde nastínil jak se řecké slovo Logos, které má velmi mnoho významů, dostalo do povědomí řecké filosofie a později do křesťanského myslitelského pojetí.

Řecká kultura, která své vývojové základy nacházela především v mytologicko - poetických tradicích se postupně přeměňovala ve filosofii, kde bylo zkoumáno a interpretováno nové pojetí celistvého světa bohů, různých božstev a světa pozemského člověka. Mýtus byl sjednocen a spoluvytvářen jazykovým vývojem, který položil základy pro kulturu a umožňoval lidem náhled do světového řádu (Kosmos). Ten byl řízen samotnými bohy- Olympany. Zde bych odcitoval Z. Kratochvíla, který ve své knize *Od mýtu k logu* píše:

„Kosmos“ je v *Ílliadě* „řád“ nebo „půvab“ a ne výraz pro souhrn jsoucích věcí. Všem vládne osudová moc, „moira“, „úděl“, dokonce i bohům.“³⁵

Proto účast Bohů v jakémkoliv lidském rozhodování byla nutností. Člověk se nemohl od boha úplně distancovat pro vzájemnou osudovou spojitost. Bylo nutné se ucházet o přízeň jednotlivých bohů, s nimiž by bylo možné vykonat velké činy, které by lidská paměť mohla uchovávat pro budoucnost lidí. V Homérovské *Ílliadě* je pojem „logos“ užit jednou ve významu „řeč“. Od opěvování řeckých válečníků, kteří se stali symboly pro statečnost, zbožnost a nadpřirozenou sílu v člověku, filosofie postupně čerpala a nově budovala pojem „cnost“ řecky „areté“. Ten sehrával velkou roli v celkovém filosofickém myšlení až do pozdní antiky, kde se postupně sjednocoval s křesťanstvím. Všechny filosofické školy a jejich odnože si zakládaly na pojmu „cnost“, jakémsi ideálu člověka pravdivého, umírněného a především člověka spravedlivého, rozeznávajícího samotné dobro.

Ve Filosofii „se objevuje nový důvod k lidské pokoře: sama naše existence, která vyžaduje vykoupení. Kdo nebo co ji vykoupí? Na úrovni filosofie na to odpovídá Hérakleitos: probuzení, logos, obrat do společného, zažehnutí vědomí.“³⁶

Zažehnutí vědomí, které nám Hérakleitos doporučuje a doplňuje svým pojednáním o významu ohně jako nejvyššího prostředku ke spojení a navázání vztahu duše s božstvím, bylo dále dovedeno samotným Sokratem, jeho žákem Platónem a Aristotelem. Není náhodou, že tito velikáni, počínaje Sokratem, dali impulzy k založení filosofických škol a směrů, které dopomáhaly k tvorbě kulturně-etického helénskému vývoje.

---

³⁵ Kratochvíl Zdeněk, Bouzek Jan, *Od mýtu k logu*, nakladatelství Herrmann a synové, Praha 1994, str. 66

³⁶ Tamtéž, str. 74

„V pozdějším helénismu na přelomu letopočtu jsou často spojovány jako školy, které navazují na nepsané učení druhého zakladatele filosofie Sokrata, i když každá jiným způsobem. Platón jako Sokratův žák, interpret a dovršitel; Aristotelés jako myslitel sokratovského „tázání“; stoikové jako pokračovatelé Sokratova životního stylu a etického důrazu.“³⁷ Do této tradice později vstoupil mladičský Justin Filosof.

Filosofie, která si osvojila pojem „logos“, jako svou vlastní řeč, do níž vložila své vlastní poznání a hodnoty se velice vzdálila chápání mýtu. „Logos“ začal být centrálním pojmem, kolem jehož chápání se celá filosofie začne utvářet. Nejprve měl charakter soudní rozpravy, odehrávající se na poli řecké polis, kde byl posuzován sporný problém skrze zkušeného soudce – rétora. Např. Periklés byl velmi zdatný státník, který se údajně svoji řečí podobal bohům, a jeho řeč byla živým logem. U stoiků logos procházel celým světem, který chápali jako rozumnou živou bytost, propojenou kosmickými emocemi a pocity. Tak jako lidská duše proniká do celého lidského těla, tak božský logos proniká do neživoucí látky, kterou oživuje.

Řecká kultura, která se prosadila ve 3. stol. př. Kristem výbojností Alexandra Makedonského, jehož učitelem byl samotný Aristoteles, obdařila svým jazykem a pojmoslovím i jiné národy. Nato se řečtina stala jazykem vzdělců. Byly otevřeny vědomosti ostatních národů a jejich tajné nauky, kterým bylo potřeba porozumět a zpřístupnit všem lidem. Již to nebyli jen vyvolení a zasvěcení, ale celkový duch uskutečňující se skrze řecké chápání, tedy filosofii, vyžadoval svobodu poznání.

„Specifikum řecké kultury spočívá v tom, že se neizoluje, nestaví na odív svoji specifickou, ale svoji schopnost přijímat a proměňovat.“³⁸

Schopnosti přijímat a proměňovat se dostávalo též Justinovi, jako prvnímu ranému teologovi, též zařaditelnému do středo-platonismu, z kterého vycházel. Jeho pojetí Logu nejprve vycházelo z filosofické tradice, avšak po setkání se starcem, který ho seznamuje s křesťanskou naukou, jak on sám vykládá v Dialogu s Tryfónem, se horlivě pouští do studií staré židovské tradice. Tedy Starého zákona, kde spatřuje první živé Slovo v Prorocích zvěstujících světu příchod Mesiáše. Justin si uvědomuje, že k podložení křesťanství, jako jím chápané nejvyšší nauky, je v jeho době nutné, opírat se o Proroky, kteří vybízejí svůj povoláný lid k veliké bdělosti a skutečné pobožnosti. Jeho cílem je dokázat, že všechny nauky, jako byla filosofie nebo židovské náboženství jednoho Boha, směřují k Ježíši Kristu, dovršiteli a oprávněnému soterovi - spasiteli. Logos, který mu je základem v pohanské filosofii spojuje s Kristem, který je jeho dovrшитelem.

³⁷ Kratochvíl Zdeněk, Studie o křesťanské a řecké filosofii, nakl. Česká křesťanská akademie, Praha 1994, str. 14

³⁸ Kratochvíl Zdeněk, Bouzek Jan, Od mýtu k logu, nakladatelství Herrmann a synové, Praha 1994, str. 122

„Božský Logos se zjevil plně v Kristu. Ale každý člověk má ve svém rozumu sperma logu, zárodek logu, a tím i jakousi citlivost, smysl pro pravdu.“³⁹

Logos spermatikos je tedy něco, co je v nás samotných a rezonuje s vyšším poznáním pravdy, přítomné ve všech věcech, v každé době a především v každém z nás. Toto Slovo bylo přítomno i v dobách před Kristem a všichni, kteří se tímto Slovem řídili, Justin považoval za křesťany, jako Sokrata a Herakleita a u barbarů Ananiáše, Azariáše, Misaéla a Eliáše.⁴⁰

Logos můžeme též chápat jako tvořivý element logu – slova, jakožto stavitele mostu mezi filosofií a křesťanstvím. Pojem Logos má v řečtině mnoho významů a nejvíce se vyvíjel s řeckou filosofií. Avšak jeho vyvrcholením se stává křesťanství. Zejména u apoštola Jana, který nás hned v úvodu svého evangelia seznamuje se Slovem – Logem, jakožto prapočátkem bytí.

„Na počátku bylo Slovo, a to Slovo bylo u Boha, a to Slovo bylo Bůh. To bylo na počátku u Boha. Všecky věci skrze ně učiněny jsou, a bez něho nic není učiněno, což učiněno jest. V něm život byl a život byl světlem lidí. A to světlo v temnostech svítí, ale tmy ho neobsáhly.“⁴¹

Nejen pro Justina, ale i pro pozdější křesťany se stal evangelista Jan velkým vzorem. Dalo by se však říci, že Janovo evangelium se stalo důležitým pro ezoterní křesťanství, v němž bylo a stále je možné plně pochopit Kristův význam pro celé lidstvo. Justin si uvědomuje to světlo, které sestoupilo v Ježíši Kristu na zem. Jeho touhou je, aby lidé spatřili zář, která se spojila se zemí a je přítomná ve všech lidských srdcích. Janovo svědectví Slova je světlem všech lidí. Justinova touha je přiblížit se k tomuto Světlu. Vše, co dějinami hýbalo, bylo a vždy bude Slovo. Tak jak Ježíš Kristus pronesl světlo k vykoupení celého lidstva, tak člověk musí pronést Krista v sobě, aby vykoupil sám sebe.

Nejvyšší Bůh je věčný a je nepopsatelný, božský Logos se od něho odděloval poté, co tvořil svět a je popsatelný. Logos je tedy spojovatelem mezi věčným, nesmrtelným, nevyslovitelným Bohem a člověkem, který je smrtelný a konečný. Zároveň spojuje všechny nauky předpovídající působení Boha na zemi, započaté již ve starých národech a civilizacích, které byly na jiném vývojovém a dějinném stupni, než byla Justinova doba. Ježíš Kristus je dovršitelem tohoto spojení. Stává se synem Boha Otce Všemohoucího, skrze něhož vykoupil hříchy světa a bude kralovat s ním až do konce věků.

---

³⁹ Šmelhaus Vratislav, Řecká patrologie, vydání první, skriptum pro účely Komenského, evangelické bohoslovecké fakulty, v Ústředním církevním nakladatelství, Edice Kalich, Praha 1972, str. 63

⁴⁰ Svatý Justin, Apologie I. a II., Pater Filip a jeho druhové, Senohraby 1979, 46, str. 24

⁴¹ Bible svatá, aneb všechna svatá písmena Starého i Nového zákona, podle posledního vydání kralického z roku 1613, Česká biblická společnost, 1991, 1-5, str. 93

„O něm jsme poučeni, že je to syn pravého Boha a klademe jej na místo druhé. Na třetím místě uctíváme oprávněně prorockého ducha.“⁴²

Justin tedy jako jeden z prvních raných teologů formuluje ve svých spisech nauku o trinitologii – nauce o Sv. Trojci, která byla stále řešena a upřesňována na pozdějších církevních koncilech, kdy bylo křesťanství státem zrovnoprávněné náboženství. Na první místo Justin klade Boha Otce, na druhém je boží Syn, vtělený Logos a na třetím je Duch svatý.

Ve své druhé Apologii Justin píše: „Kristus, který se pro nás zjevil, je celé Slovo i tělo, Slovo a duše. Cokoliv totiž krásného řekli a vynalezli filosofové a zákonodárci, učinili to pomocí podílu, jaký dostali od Slova na základě pátrání a pozorování.“⁴³

Justin si je vědom, že pravdu lze nahlížet skrze vyšší inspiraci, která přichází jen k pozornému, tedy bdělému člověku, jenž se celý oddá tomuto spojení. Je to spojení Boha s člověkem, skrze opravdovou víru, vedoucí člověka k opravdovému, cnostnému životu, v němž může konat dobro, krásné a užitečné věci. Jak ale k tomuto opravdovému spojení člověk dochází? Kdy se stává pravým vyznavačem Boha a kdy naopak je spoután falešnými představami o Bohu a Jeho modlách, odtrhujících ho od skutečnosti? Která moc vládne, světská nebo duchovní? Moc, která může spoutávat člověka tělesného, hmotného nebo moc, která vysvobozuje lidskou duši od pout světa a naplňuje ho poznáním své vlastní bytosti? Jedině božský Logos vtělený v Kristu je pomocníkem a průvodcem po životní cestě k Věčnému Bohu.

V dialogu s židem Tryfónem Justin nesouhlasí s míněním že, Bůh Otec a Logos, který promlouval k Mojžíšovi, Abrahamovi a Jakobovi byla jedna a táž osoba. Justin nechápe Logos jako nějakou rozumnou sílu vycházející od Boha, pro něho je Logos zcela samostatná osoba, později spojená a sjednocená s Kristem. Logos je pro něho Bůh, protože mu byla svěřena moc, která spoluvytvářela svět a je přítomná ve všem, co jest. Proto bez Logu by se nic nemohlo stát. Logos je čin Boha. Čin, který je sám sebou, ale není již celkem, avšak ve všem se celku podřizuje. Logos má vztah ke stvořeným věcem, tedy k člověku a je v každém z nás. To semeno v nás je lidský rozum.

To si uvědomuje nejen Justin, ale i filosofové pohanské doby, zejména Platón, který se snaží o to, aby se lidé stali rozumnými bytostmi usilujícími o spojení s vyšším světem. Uvedu zde krátce Filóna Alexandrijského, jehož nauka o Logu byla známa Justinovi i pozdějším křesťanským myslitelům.

---

⁴² Svatý Justin, Apologie I. a II., Pater Filip a jeho druhové, Senohraby 1979, 13, str. 6

⁴³ Tamtéž, 10, str. 44

4.3 Filón Alexandrijský

Filón byl vzdělaným příslušníkem alexandrijské diaspory, který se snažil ve svém alegorickém (skrytém) výkladu Starého zákona uplatnit klasickou řeckou filosofii, zejména Platónovu a tím položit základ pro nové uchopení biblické víry, z které nejvíce čerpali prvotní křesťané. Jeho uchopení světa směřuje nejprve k jeho stvoření. Stvořený svět byl myšlenkou Boha, která se uskutečnila slovem. Vliv logu na tento svět přetrvává neustále, každá věc je opodstatnitelná a pojmenovatelná.

Svět byl slovem uveden do pohybu bytí. Řeč člověka je racionální část duše ovládaná hlasem, který může proniknout k samotnému Bohu. Naopak mlčení je odehrávající se rozhovor duše v nitru člověka.

„Jestliže tedy lidská řeč není nic než napodobení prvního slova, jímž na počátku stvoření vtiskl Bůh své myšlenky do dosud „bezvýrazné“ kosmické látky, nelze upřít výroku vycházejícímu z lidských úst stejnou tvůrčí funkci, jaká stojí v základech každého projevu božského logu.“⁴⁴

Pro Filóna se slovo stává skutkem. Hlasité vyřčení myšlenky, která obsahuje v sobě např. boží jméno, položí základ pro naplněnou modlitbu. Zároveň Filón řeší pravé jméno Boha. Boha nelze jen nazývat Pánem nebo Hospodinem, uvědomuje si, že JHWH, které se nevyslovovalo nahlas při hlasitém čtení, je skryté jméno Boha. Avšak vychází z Platónského předpokladu, že nejvyšší bytí je nevyslovitelné, tudíž nepoznatelné.

„Aby tedy lidské pokolení nebylo zcela zbaveno možnosti oslovit tuto „osobu“ nejvyššího bytí nějakým jménem, dovoluje Bůh člověku „ve zvláštním užití jazyka“ vyslovit jméno „pán Bůh“.“⁴⁵

Ve Filónově době se objevila představa, že všichni velcí filosofové pocházející z Řecka byli seznámeni a vyučeni starým zákonem, tedy samotným Mojžíšem, kterého Filón nazývá největším filosofem. Mojžíše si vyvolil Bůh, aby se stal tlumočnickem židovskému národu. Slovo pocházející od Boha je pro pouhé smrtelníky nepochopitelné a je tak mocné, že by nikdo nebyl schopen ho unést. Mojžíš to dokázal a stal se vůdcem i největším knězem židovského národa. Zde je patrné, že evangelium pokračovalo a navazovalo na zvěstování božího slova, s tím rozdílem, že to již nebyli proroci, ani přední mužové židovského národa, ale byl to samotný Ježíš Kristus, syn nejvyššího Boha, zvěstující nový morálně duchovní zákon lásky pro celé lidstvo.

Porovnáme-li Filónovu nauku o Logu s evangelistou Janem, je jasné, že Filón jakožto jeden z nejvýznamnějších vzdělců své doby, se s historickým Ježíšem nesetkal, i když žil v jeho době. Jeho chápání Logu je tudíž skryto v hlubších významech Starého zákona, které jsou obsaženy v minulosti, avšak jsou neprojevené v přítomnosti.

---

⁴⁴ Filón Alexandrijský, O stvoření světa, O gigantech, O neměnnosti boží, přeložil, úvodní studii napsal a poznámkami opatřil Miroslav Šedina, nakl. OIKOYMENH, Praha 2001, str. 52-53

⁴⁵ Tamtéž, str. 84

Oproti tomu, apoštol Jan a jeho nauka o Logu se stávají svědectvím boží přítomnosti v Ježíši Kristu, který byl zvěstovatelem božského Logu. Časová paralela mezi Filónem a Janem je velice krátká, ale pro příští budoucí vývoj křesťanství, v němž se objevuje Apologeta Justin, se stala zásadní. Je to velická přeměna, započatá Kristovým významem a doprovázena apoštolskými svědectvími o zjevené pravdě. Celý pohanský svět byl postupně přeměňován ve víře v jediného boha. S křesťanstvím bylo hlášáno nově živé slovo, které tu bylo přítomno pro všechny lidské bytosti, bez rozdílů společenských tříd a bylo budováno nové sociální hnutí, v němž mohl působit Kristův impuls.

Už v Justinově době si křesťané uvědomovali, že křesťanská zvěst je něco výjimečného a jejich nauka se podílí na obnově spojení boha s lidmi. A tímto spojením je Slovo.

4.4 Justin a jeho dialog se židem Tryfonem

Tento dialog je třetí nejrozsáhlejší spis dochovaný do naší doby, který má v úplnosti 142 kapitol. Štefan Pružinský uvádí ve své Patrologii, že je tento text na mnoha místech poškozený. V mnohém ho můžeme považovat za předchůdce dnešního ekumenického dialogu. Vychází z reálného historického podkladu, kdy je, podle některých odborníků, žid Tryfon totožný s rabim Tryfonem, kterého zmiňuje Mišna. Nechci zde analyzovat a interpretovat celý text, ale chtěl bych zkráceně vyzdvihnout jeho charakter i způsob jakým byl napsán.

Celý rozhovor sv. Justina se židem Tryfonem a jeho společníky se odehrává v Efesu. Na počátku dialogu se Tryfon se svými společníky dotazuje Justina na jeho pohled na Boha a filosofii, kterou vyznává. Justin nejprve shrne, jaké filosofie studoval a které ho oslovovaly. Zde máme výčet jeho filosofického vývoje počínaje Stoiky, přes Peripatetiky, dále tzv. Teoretiky, neboli Skeptiky, Pythágorajce a jako poslední jmenuje Platoniky. Platónovu školu nejvíce uznával pro její nejvyšší filosofické nahlížení Boha a její přiblížení se k člověku.

„Zaujalo mě tuze to věcem netělesných vyrozumívání a spatřování ideí okřídlovalo moji mysl.“⁴⁶
Uvádí Justin na začátku svého dialogu.

Kdo ho však nejvíce oslovil, byl jistý stařec, se kterým se setkává na kraji moře, již jako vystudovaný filosof v plášti. Stařec mu klade otázky a Justinovou snahou bylo na ně nejpravdivěji odpovídat svojí nově osvojenou filosofickou zdatností. Celým smyslem tohoto setkání bylo, že Justin byl uveden do křesťanské zvěsti, kterou shledal jako nejvyšší možnou nauku o Bohu a která nejlépe odpovídá na otázky po smyslu života a jeho správného naplnění. Justin si skrze starce uvědomuje vztah mezi mluvením o činu a samotným činem. Tedy vztah mezi filosofováním a samotnou filosofií. Jeho víra ve správný, čistý rozum se postupně přeměňovala na víru v jediného Boha, který se stal poznatelným v Ježíši Kristu. Je to přeměna z abstraktní rozumové víry na konkrétní víru. Rozum není již uchopován hlavou, ale je přeměňován a potvrzován srdcem. Justin touží být zasvěcen do vyšších nauk, nechce prodlévat u nauk starých, které doposud poznal. Chce se oddat novým učitelům, kterými se pro něho stávají starozákonní proroci a apoštolové.

Dále je Justinův rozhovor se starcem prezentován jako osobní zkušenost správného oslovení, skrze které si jedinec může uvědomit pravdu, která mu byla skryta, nebo jí nebyla zcela pochopena. V tomto příkladu je vložena Justinova naděje pro další možné rozhovory, které budou přínosné pro zvěstování křesťanské nauky lidem pohanského světa. V celém pozdějším dialogu se židem Tryfonem je zřejmé, že Justin nejvíce usiluje o obrácení židů na křesťanskou nauku. Chce křesťany v očích židů ospravedlnit a židovský národ zbavit nenávisti pocházející z pomluv a falešných představ.

---

⁴⁶ Rozmluva sv. Justina s Tryfonem, 2, str. 309

Proto si předsevzal napsat dialog, který se s vysokou pravděpodobností skutečně odehrál za Justinova života, ještě když pobýval jako mladý filosof v Efesu.

Justin je přesvědčen o správnosti své cesty. Pro něho je křesťanem ten, kdo prošel křtem, důvěřuje Bohu a jeho milosti. Krista prezentuje jako věčný a poslední zákon, který byl dán všem lidem a vytýká Tryfonovi, že:

„Zákon tentýž zneuctily jste a novou úmluvu jeho za nic jste položili; a ani teď ji nepřijímáte a zlého dočínivše se, na pokání se nedáváte.“⁴⁷

Tryfón v rozhovoru uvádí, že křesťané uctívají ukřižovaného člověka, nejsou obřezaní a nedodržují zákony Bohem nařízené. Pravověrní židé si nikdy nechtěli připustiti myšlenku, že by jejich dlouho očekávaný Mesiáš, byl zabit jako největší vyvrhel a zločinec. V dialogu je tento problém několikrát opakován. Justin argumentuje, že křesťané nejsou obřezaní, jelikož jim byla dána nová úmluva. Podotýká, že obřízka je jen znamením vyvoleného národa, ale samotná obřízka neumožňuje člověku stát se spravedlivým. Justin zavrhuje obřízku těla, chce obřízku duše. Jeho touhou je, aby člověk obřezal všechno špatné, co v něm je a tím se zasvětil Kristu.

Prvotní křesťané žili s představou, že Kristus svým druhým příchodem uskuteční svojí světovládu, ve které bude všecken lid souzen. Nejdříve sestoupil na zem, aby vykoupil hříchy světa skrze svoje utrpení. Jeho druhý příchod bude slavný a potvrdí jeho věčné panování nad všemi národy. Justin cituje z Matoušova evangelia, že první příchod Krista naznačil již Jan Křtitel později s'at Herodem. Jana Křtitele už Kristus označuje za proroka Eliáše, který byl nepoznán.

„Ale pravím vám, že Eliáš již přišel, avšak nepoznali ho, ale učinili mu, což chtěli. Takť i syn člověka bude trpěti od nich.“ (Mat. 12, 17)⁴⁸

Justin jakožto horlivý křesťan si uvědomuje, že všechny národy zejména židé, mají velice krátký čas, aby přestoupili na křesťanství. Jeho nesmírnou touhou bylo, aby alespoň jedinci z židovského národa uznali svoji spoluvinu na ukřižování Ježíše Krista. V čase, ve kterém Justin žil se v židovském národě odehrávalo mnoho velice těžkých situací. Za císaře Hadriána byla celá římská říše celkem stabilizována, až na jednu skutečnost, a to byly židovské povstalecké výboje, které vedly k občanské válce. Bar Kochbovo povstání, které považujeme za druhé masivní povstání židů, bylo ve skutečnosti třetí. Druhé povstání vzniklo v Alexandrii ještě před rokem 117, kdy Hadriánus nastupuje na císařský stolec po císaři Traianovi. Toto povstání bylo brutálně potlačeno a celá židovská čtvrť v Alexandrii byla vypálena a zničena. Tento povstalecký oheň se přesunul do dalších míst římské říše a plnou silou se rozhořel v samotné Palestině.

---

⁴⁷ Tamtéž, 12, str. 319

⁴⁸ Bible svatá, aneb všechna svatá písma Starého i Nového zákona, podle posledního vydání kralického z roku 1613, Česká biblická společnost, 1991, 12, 21

Po těchto represáliích byli židé rozprášeni po celém tehdejší světě. Justin v tom spatřuje varování pro židovský národ, ve kterém by se naplnila prorockví, že židé opustili Boha a za to budou potrestáni tím, že Bůh opustí je.

„Nyní však ve všech řečech svých z Písem vašich svatých a prorockých všecka svá dokazování vedu, doufaje, že mohu někoho z vás najít ze semene, které podle milosti Hospodina zástupů ku spáse věčné zůstaveno jest.“⁴⁹

Je přesvědčen, že žádný z národů neublížil Kristu více, nežli samotní židé, kteří vyslali z Jeruzaléma zvláštní muže mající za úkol všude ve světě hanobit a popouzet pohany proti křesťanům.

V další části rozhovoru Tryfon od Justina žádá důkazy, že předpovězeným mesiášem je Kristus, kterého Justin vyznává. Ten má na zem přijít se slávou jakožto soudce všech, věčný král a kněz. Jako důkaz Kristovy existence považuje Justin jeho jméno, o kterém je přesvědčen, že bude velké ve všech národech, nejen u židů. Zabývá se narozením Ježíše z čisté panny, což už bylo zvěstováno prorokem Izaiášem, o kterého se Justin často opírá. Zde Justin chce objasnit spor o záměně panny s dívkou, který se objevoval v židovské literatuře na počátku křesťanství. Panna byla zaměňována za dívku, a nedošlo by k mystériu čistoty, která byla symbolizována v Panně Marii, jíž bylo narození božího děťátka zvěstováno andělem Gabrielem. (Luk., 19, 1)

Tato skutečnost byla pro židy zvlášť citlivým místem, jelikož nemohli přijmout Boha, jakožto člověka, který by se podvolil státi se obyčejným člověkem. Dokonce Tryfon použije argument, že již Řekové mají ve svých mythech zrození Persea z panny Danay skrze nejvyššího boha Dia, jenž k ní sestoupil v podobě zlatého deště. Justina, kterého lze označit za „člověka nové doby“, je možné též nazývat „Kritikem staré doby“. Stejně jako Tryfon odsuzuje mythologické představy o bozích. Domnívá se, že byly vytvořeny „hadem svůdcem“, který chtěl zabránit opravdovému pochopení skrytých pravd obsažených nejprve ve Starém zákoně, z kterého vzešel (v jeho době ještě neucelený) Nový zákon. Nejvíce vnímal přežitek náboženských rituálů, odvozených od mytologických představ. Zavrhoval glorifikaci a zbožštění císařů, kteří byli prezentováni jako „nadlidi“, bránící svobodnému vývoji křesťanství. On jakožto „bývalý pohan“ si uvědomuje nedostatky mytologických představ o bozích, které vyvrcholily v materiální pojetí náboženských hodnot spojené s poznáním a pověrčivostí lidí.

Dalším důkazem Kristovy existence je, dle Justina, jeho boží moc, před kterou se démoni i jiné mocnosti třáslí a kterou jim on vládne. Za naprosto zásadní důkaz považuje Justin to, že po příchodu Krista se už v židovském národě neobjevují žádní proroci, kteří by hlásali příchod Mesiáše.

---

⁴⁹ Rozmluva sv. Justina s Tryfonem, 32, str. 337

„Nebo duch, jenž v prorocích byl, vám také krále pomazával a ustanovoval. Ale po přibití a skonání Ježíše Krista našeho v pokolení vašem nikdy proroka nebylo, ani není, a pod vlastním králem býti jste přestali, a k tomu země zpustošena a jako budka na ovoce jest opuštěna.“⁵⁰

O tom se zmiňuje již Josephus Flavius ve Válgách židovských, že byla Herodem Velikým přerušena rodová královská nit', jelikož jeho matka pocházela z Arábie.

Justin neuznává židovské konvertity, kteří sice vyznávají Ježíše Krista, ale přitom nežijí ve křesťanském společenství a stále dodržují obřady Starého zákona. Nechce připustit, že by Kristus byl pouhým člověkem. Kristus se narodil z boží vůle a vykonává tuto vůli na zemi. Pouhý člověk by nebyl schopen přijmout tak mocnou sílu, jako měl Kristus. Justin vykládá o eucharistii, přinášení svátostného chleba a svátostného kalicha, kde Kristovo jméno oslavují.

„Na Písma se odvolávaje, pokusím se přesvědčiti vás, že ten Bůh, o němž se praví a píše, že Abrahamovi, Jakobovi a Mojžíšovi se ukázal, jiný jest od toho, jenž všechno stvořil...“⁵¹

Justin rozlišuje mezi Bohem Otcem Stvořitelem a silou, která vychází od něho. Přirovnává to k ohni, který když vzplane, rozhoří se a z něho vzejde nový čistý oheň. Tato síla, pocházející od „nejvyššího“ je Kristus, který promlouvá k vyvoleným lidem. Plně se projevila poté, co Ježíš Kristus sestoupil na zem jako spasitel. Nevyšší Bůh nejprve stvořil počátek, tedy moc, která je hybatelem celého světa a lidského vývoje. A tuto moc Justin nazývá slávou, moudrostí, Synem, Bohem a naposledy Logem. Proto každý, kdo se prohřeší proti této moci a nepřijme Krista, jakožto spasitele, je ukrutný sám k sobě a dojde k propasti své vlastní duše.

„Taktéž vidáme, že z ohně jiný povstává oheň, aniž umenšuje se ten, od něhož rozžehnutí se vzalo, nýbrž stejným zůstává; a ten, jenž z onoho vzat jest, sám bytuje a svítí, neumenšiv toho, z něhož se rozžehnul“⁵²

Tryfon se nesmiřuje s Justinovým (křesťanským) výrokem, že by Hospodin svoji moc a slávu předal někomu jinému. Justina přirovnává k pohanům, kteří si místo Hospodina vyvolili Ježíše Krista, jako sluhy Boha zachovávající jeho zákon, a podle něho se také nazvali. Židé oproti křesťanům jsou vyvolený národ a považují se za sluhy Hospodina, nemající potřebu se mu klanět a tak horlivě ho vyznávat jako křesťané.

---

⁵⁰ Tamtéž, 52, str. 358

⁵¹ Tamtéž, 56, str. 361

⁵² Tamtéž, 61, str. 368

„Náš pak Ježíš, nepřišel ještě slavně, prut moci vypustil na Jeruzalém, slovo povolání a pokání ke všem národům, kdež démonové je byli opanovali.“⁵³

Justin považuje horlivé vyznávání Ježíše Krista za nutnost, jelikož démoni chtějí vládnout národům. Není tím myšleno jen Římské impérium, ale Justin především naráží na pohanské náboženské kultury, které jsou podle něho i podle dalších vzdělavců raného křesťanství např. Tertulliana, demony provozovány.

Dále Justin v dialogu s Tryfonem dokládá narození božího dítěte příchodem tří mudrců do Judské země, kteří se šli poklonit narozenému, v době vlády krále Heroda, který se podílel na vyvraždění Betlémských nevinátek. Tuto událost Justin dokládá Písmem, kde se praví, že dítě než se naučí nazývat svou matku i otce bude mít moc Damašku i Samaří. V Jeremiášovi se praví: „Hlas v Ráma slyšán jest, naříkání a pláč přehořký. Ráchel plačeci synů svých nedala se potěšiti po synech svých, proto že žádného není.“ (31, 15)⁵⁴

Poslední třetinu dialogu Justin spíše opakuje to, co už bylo řečeno, viz nahoře. Nejvíce cituje Proroky, kteří byli Duchem svatým osvíceni. K tomu, aby jim člověk plně mohl porozumět, musí dostat milost od Boha. Několikrát demonstruje proti židovskému modlářství, velké ukvapenosti, která vede ke zlobě vůči křesťanům a kritizuje jejich nezáměr o Krista. Tento dialog se stal pro pozdější vzdělané křesťany vzorem, a lze ho považovat za první pokus o smíření židů s křesťany. Lépe řečeno za pokus o vysvětlení či dokázání křesťanské zvěsti, která vzešla v Izraelského národa, tedy z židovského náboženství. Její zvěstí je sjednocení národů pod neomezenou boží milostí, která povede lid k vykoupení hříchů a bude nastolena jediná, skutečná moc a tou bude neomezená boží láska.

„Já pak za ně se modle: Nemohu, dík, vám, mužové, nic většího přát, než abyste poznavše, že touto cestou všelikému člověku se rozum dává, i vy ovšem s námi stejně smýšleli, že Ježíš jest Kristem Božím.“⁵⁵

---

⁵³ Tamtéž, 83, str. 391

⁵⁴ Bible svatá, aneb všechna svatá písmena Starého i Nového zákona, podle posledního vydání kralického z roku 1613, Česká biblická společnost, 1991, str. 693

⁵⁵ Rozmluva sv. Justina s Tryfonem, 142, str. 443

5. Závěr:

Doba, ve které Svatý Justin žil a psal obranu křesťanské nauky, dávno pominula. Křesťanské dějiny nám popisují její vzestup, který pohlcoval a měnil pohanské smýšlení založené na polyteismu. Tato změna probíhala buď přirozeným způsobem, nebo naopak nastávala výbojností nově vznikající křesťanské Evropy.

Cílem byla snaha sjednotit a nově vybudovat stát, obsahující křesťanský ideál, založený na víře v Ježíše Krista a rovnocennosti všech národů. Jak to probíhalo a dodnes probíhá je patrné ze současnosti.

Příkladem nám mohou být i naše české (církevní) dějiny, zejména doba husitská. Ta, skrze učení a životem podloženou nauku Mistra Jana Husa, znázornila rozkol v křesťanství. Křesťanství, kde stál Kristus až na druhém místě, hned po tom prvním opanovaném lidskou pýchou a mocí, chtějící ničit vše, co by obsahovalo projev svobody ducha. A křesťanství, které se snažilo plně rozlišovat mezi dobrem a zlem. Toto křesťanství hlásá ideu o neměnné věčné pravdě, jenž byla v jednoduchosti a čistotě raného křesťanství podložena Svatým písmem a mučedníky, jakým byl např. Sv. Justin.

Jsem hluboce přesvědčen o tom, že skrze sv. Justina Mučedníka se nám dochovalo svědectví, které vypovídá o postupném přeměňování lidského chápání světa, jehož měrou je víra ve věčný život a láska, díky níž byl svět stvořen a vykoupen.

6. Použitá literatura:

Primární literatura:

Svatý Justin, Apologie I. a II., Pater Filip a jeho druhové, Senohraby 1979

Sušil, František: „Rozmluva sv. Justina s Tryfonem“ in Spisy Apoštolských otců, ed. Sušil F., Praha: Kněhtiskárna Cyrillo – Methodějské, 1874 (str. 307-443)

Sekundární literatura:

Armstrong H. A., Filosofie pozdní antiky, nakl. OIKOYMENH, Praha 2002, ISNB: 80-7298-53-X

Barrett A. Anthony, Životy císařů, Z anglického originálu Lives of the Ceasars vydaného nakladatelstvím Blackwell Publishing Ltd. v roce 2008 přeložila Markéta Bauerová, vydalo nakl. Academia, Praha 2012, ISNB: 978-80-200-2082-6

Bible svatá, aneb všecka svatá písmena Starého i Nového zákona, podle posledního vydání kralického z roku 1613, Česká biblická společnost, 1991

Bible Svatá, podle posledního vydání kralického z roku 1613, vydalo nakl. Levné knihy KMa, v roce 2004

Císař Marcus Aurelius Antoninus, Hovory k sobě samému, Z řečtiny přeložil Rudolf Kuthan, Museion – sbírka překladů, řídí prof. Dr. Fr. Groh, vydává společnost přátel antické kultury Svazek VIII, V Praze 1934

Dostálová Růžena, Hošek Radislav, Antická mystéria, nakl. Vyšehrad, Praha 1997, ISNB: 80-7021-217-9

Filón Alexandrijský, O stvoření světa, O gigantech, O neměnnosti boží, přeložil, úvodní studii napsal a poznámkami opatřil Miroslav Šedina, nakl. OIKOYMENH, Praha 2001, ISBN: 80-7298-038-6

Flavius Josephus, Válka židovská I., překlad, Jaroslav Havelka, Jaroslav Šonka, nakl. Svoboda, 1990, ISMB: 80-205-0118-5

Harries Richard, Mayr Henry – Harting, Dva tisíce let křesťanství, vydalo CDK (Centrum pro studium demokracie a kultury), Brno 2010, ISBN 9788073252212

Justinus, des Philosophen und Martyrers, Richtfertigung des Christentum, (Apologie I u. II), Dr. H. Veil, Strassburg 1894

Kratochvíl Zdeněk, Výchova, zřejmost, vědomí, nakl. Herrmann a synové, Praha 1995

Kratochvíl Zdeněk, Bouzek Jan, Od mýtu k logu, nakladatelství Herrmann a synové, Praha 1994

Kitzler Petr, Příběhy raně křesťanských mučedníků, naklad. Vyšehrad 2009, EAN: 9788070219898

Long A. A., Hellénská filosofie, Stoikové, Epikurejci, Skeptikové, nakl. OIKOYMENH, Praha 2003, s. 341, ISBN: 80 – 7298 – 077 - 7

Portréty světovládů I. (Od Hadriana po Alexandra Severa). Z latinského originálu podle vydání *Scriptores historiae Augustae I*, ed. E. Hohl. Editio stereotypa correctior. Přeložili doc. Dr. Jan Burian, CSc., a dr. Bohumila Mouchová, nakl. Svoboda, Praha 1982

Pružinský Štefan, *Patrológia, Cirkevné nakladateľstvo S.l. : Pravoslávna cirkev v Československu*, 1990, 808512808X

Rudolph Kurt, *Gnóze, Podstata a dějiny náboženského směru pozdní Antiky*, nakl. Vyšehrad 2010, ISBN: 978-80-7021-947-8

Segert Stanislav, *Starověké dějiny Židů*, Nakladatelství Svoboda, Praha 1995, ISBN: 80-205-0304-8

Suetonius Tranguillus Gaius, *Životopisy dvanácti císařů*. Z latinského originálu *De vita Caesarum*, přeložil, poznámkami a seznamem vlastních jmen doplnil Bohumil Ryba, nakl. Svoboda, Praha 1974

Šmelhaus Vratislav, *Řecká patrologie*, vydání první, skriptum pro účely Komenského evangelické bohoslovecké fakulty, v Ústředním církevním nakladatelství v Praze 1972. Edice Kalich

Tomkins Stephen, *Stručné dějiny křesťanství*, naklad. VOLVOX GLOBATOR, Praha 2009, ISBN 978-80-7207-703-8